

JÓNÁS KÁROLY

## Adalékok az ellenforradalmi rendszer művelődéstörténetéhez

(A Képviselőházi Könyvtár használata és forgalma a két világháború között)

A magyar törvényhozás első hazai 1860-as évek végén hozta létre – több európai képviselőház példáját követve<sup>1</sup> – belső, zárt jellegű könyvtárát, hogy a képviselőknek könnyen hozzáférhető információs bázist teremtsen, s ezáltal a törvényhozó munkának maximális szellemi, ideológiai támogatást nyújtsa. A cél megvalósítása érdekében a könyvtárt beépítették a képviselőház szervezetébe, s így annak hivatalaként, belső szakmai intézményeként működött. Munkájának irányítását, szakmai-politikai felügyeletét a képviselőház egyik állandó bizottsága, a könyvtári (1929-től könyvtári és múzeumi) bizottság látta el, s ennek vezetője 1887-től – az akkor elfogadott házszabályok értelmében – 1949-ig hivatalból a képviselőház (nemzetgyűlés, országgyűlés) elnöke volt. A bizottság évenként beszámolósi, jelentési kötelezettséggel tartozott a képviselőháznak, amely az üléseken hozott határozataival a könyvtár irányításának csúciszerveként tevékenykedett. Mindezzel összhangban a képviselőház házszabályaiban és a könyvtári ügyrendekben szigorúan lefektették, hogy a könyvtár köteles beszerezni mindazon magyar és külföldi dokumentumokat, könyveket és időszaki kiadványokat, melyekre a képviselőknek a törvényhozói munkához szükségük van.<sup>2</sup> A gyűjtőkör széles értelmezése és az anyagi dotáció következtében a Képviselőházi Könyvtár – amely a főrendiház 5 ezer kötetes könyvtárának 1912-ben történő beolvasásától,<sup>3</sup> illetve a felsőház megalakulásától (1926) kezdve az egész törvényhozás könyvtáraként funkcionált – hamarosan az ország egyik jelentős könyvtárává fejlődött (a 20-as évek végén a könyvtár kötetszámát tekintve a budapesti könyvtárak között a hatodik, az európai parlamenti könyvtárak között pedig az ötödik helyet foglalta el).<sup>4</sup>

Miután a könyvtár helyzete révén – a képviselőkkel, jelentős politikusokkal való kontaktusa miatt – a politikai élettel szoros kapcsolatban volt, s arra közvetve hatást is gyakorolt, művelődéstörténeti szempontból sem lesz érdektelen, hogy az alábbiakban megvizsgáljuk: kik, hogyan, mikor és milyen mértékben vehették és vették igénybe a képviselőház jól fejlesztett szakkönyvtárát. Vizsgálódásunk ezúttal a két világháború közötti időszakra terjed ki, de ahol szükségesnek érezzük, visszatérünk korábbi szabályokra, tényekre, eseményekre, előzményekre is.

<sup>1</sup> Rövidítések:

OK – Országgyűlési Könyvtár

OL – Országos Levéltár

AK Kézir. – Akadémiai Könyvtár Kéziratára

KB jkv. – Könyvtári Bizottság jegyzőkönyvei

Uo. – ugyanott

Korábban a következő parlamenti könyvtárak jöttek létre: 1796-ban a francia képviselőház, 1814-ben a norvég, 1815-ben a holland, 1818-ban a bajor országgyűlés, 1818-ban az angol alsóház, 1826-ban az angol felsőház, 1848-ban az olasz képviselőház és szenátus, valamint a svájci parlament alapított könyvtárát a törvényhozás tagjainak szolgálatára. (Lásd: Az Országgyűlés Könyvtárának katalógusa I. Szerk. Nagy Miklós. Bp. 1929. VI. p.).

<sup>2</sup> A képviselőház házszabályai, 1868. 215. §

<sup>3</sup> Az Országgyűlés Könyvtárának katalógusa I. [Nagy Miklós bevezető tanulmánya] XVII.

<sup>4</sup> Uo. XXIII.

## 1. A Képviselőházi Könyvtár használói

## a) A képviselők

A „Ház” – miként az 1868-as házszabályok egyértelműen rögzítik – a könyvtárt saját „tagjainak használatára” állította fel. Ebből következően a Képviselőházi Könyvtár valamennyi funkcióját, a legapróbb tevékenységét is a képviselők, a törvényhozók érdekében végezte. Fő feladata a parlamenti munka támogatása volt, „a parlamenti viták színvonalának és tartalmának” emelése,<sup>5</sup> mert amint Küffer Béla – a könyvtár egyik korábbi vezetője – írta „a Parlamenti könyvtár a parlamenti harcoknak egyik fegyvertára”.<sup>6</sup> Nem volt véletlen tehát, hogy a könyvtár a kívánatkönyvbe jegyzett képviselői kívánságokat a könyvek beszerzésénél messzemenőleg érvényesítette, hogy 1873-ban végül is a zsúfolt képviselőház adott otthont 30 évre a könyvtárnak, és az új épület építésekor Steindl Imre már a könyvtárt is betervezte, hogy kótetkatalogusokat nyomtatott a könyvtár, hogy elsősorban jogi, történelmi és politikai műveket gyűjtött, hogy már a csereegyezmény megkötése (1886) előtt széles körű cserekapcsolatokat épített ki a külföldi parlamenti anyagok megszerzéséért, hogy a könyvtár szervezetiesleg a könyvtári bizottság, sőt maga a házelnök és a Ház irányítása alá tartozott, hogy a kölcsönzési rendjét a Ház ülése, a bizottsági előadók elsőbbsége is meghatározta, hogy a nyitvatartás, a legkülönbözőbb kérdések gyors megválaszolása stb. mind-mind a törvényhozók maximális segítségét szolgálták.

A könyvtár elsődleges használói tehát – természetesenül – a képviselők voltak. A könyvtár működése szorosan kötődött és alkalmazkodott a törvényhozók munkájához, idejéhez, igényeihez. Ezt a kötődést parancsolólag írták elő a házszabályok, a könyvtári ügyrend paragrafusai, és léptenyomon észlelhetjük a könyvtári bizottság éves jelentéseiben, a bizottsági ülések jegyzőkönyveiben is. A szabályok, szabályzatok és a képviselői érdekektől determinált könyvtári gyakorlat akkor is foggal-körömmel védte a képviselők kizárólagos olvasói érdekeit, kényelmét, amikor a tudományos és szellemi élet fejlődése és a józan ész megkövetelte, hogy a Ház könyvtára külső olvasókat is fogadjon.

## b) „Idegenek” a könyvtárban

A Ház könyvtára nem sokáig tudott ellenállni a külső olvasók (a Házban akkor elterjedt megkülönböztető fogalom szerint: „idegenek”) megújuló ostromának. Már a múlt század végén sem zárkózott el a Ház egy-egy nagy tekintélyű tudományos kutató (pl. Marczali Henrik történész<sup>7</sup>), vagy valamely magas szintű állami intézmény (minisztérium) magas rangú tisztviselőjének könyvtárlátogatásától. Bár az 1892. június 18-i házülésen elfogadott kölcsönzési ügyrend nyomtatékosan hangsúlyozta, hogy „könyvet kölcsön csak a képviselőház tagjai vehetnek ki”<sup>8</sup> ez alól is akadt kivétel: 1894-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter közbenjárására a könyvtári bizottság kölcsönadta Petz: Monumenta Germanae . . . című 35 kötetes művét a Pesti Tudományegyetem Történelmi szemináriumának, amely egyben a könyvtár történetében a leghosszabb ideig tartó kölcsönzési művelet volt (a terjedelmes mű több mint 50 évig volt kölcsön évenkénti meghosszabbítással, és a II. világháború végén került vissza a könyvtárba).<sup>9</sup> Az idegenek könyvtárlátogatásai egy ideig a kivétel szintjén mozogtak, de azt követően, hogy a könyvtár 50 ezer kötetes állományával 1902-ben az új parlamenti épületbe költözött, egyre többen igyekeztek bejutni. Ezért az 1907-ben elkészített könyvtári ügyrend is kénytelen foglalkozni a külső olvasókkal és engedményeket tenni részükre: „idegenek a könyvtár könyveit csakis délelőtt azon időben használhatják, amikor a könyvtár a képviselők részére különben is nyitva van, mégpedig kizárólag az elnöktől írásbeli folyamodásukkal kérendő, s bármikor visszavonható engedély alapján.”<sup>10</sup> Látható, hogy térbeli, időbeli és személyi

<sup>5</sup> A Képviselőház Könyvtárának katalógusa 1866–1893. Bp, 1894. XIX.

<sup>6</sup> Uo. VII.

<sup>7</sup> OL K2. 747. cs. B. XVIII. 8.

<sup>8</sup> Lásd 5. sz. jegyzet V. p.

<sup>9</sup> OL K2. 28. cs. B. XVIII. 5.

<sup>10</sup> Könyvtári ügyrend 1909. 15. § (Képviselőház Irományai, 1906–11. XXXV. k. 133–140.)

korlátozásokkal ugyan, de lehetővé tették egy-egy személy bejutását – ideiglenes jelleggel (az engedélykérés évében). A Tanácsköztársaság a könyvtár teljes nyilvánossá tételét tervezte, de az elképzelések nem valósulhattak meg. A 20-as években a külső olvasók szaporodása újabb problémát okozott (kitalítani nem lehetett őket, hiszen a Ház könyvtára számos olyan könyvet őrzött, amely más magyarországi könyvtár állományában nem volt meg): a képviselőknek nem tetszett, hogy idegenekkel kell „egy tából cseresznyézni”. Először Beck Lajos képviselő javasolta külön olvasóterem berendezését 1922-ben, de tárgyi és személyi feltételek hiányában a könyvtári bizottság elhalasztotta a kérés teljesítését.<sup>11</sup> A bizottság éppen 10 év múlva tért vissza a kérdésre – közben 1923-ban bizonyos korlátozásokkal kiterjesztette a kölcsönzést a nem képviselőkre is –, amikor Nagy Miklós igazgató és Almásy László elnök javaslatára leszögezte, hogy „az idegen olvasók számára megfelelő helyiségről történjek gondoskodás”, mert a képviselők, idegenek és a könyvtár három tisztviselője egyazon helyiségben egymástól zavartatva dolgoznak, és „ismételten megtörtént, hogy egyes képviselő urak kifogásolták . . . idegen olvasók jelenlétét”.<sup>12</sup> Ideig-óráig úgy igyekeztek megoldani az ügyet, hogy idegeneknek csak olyan napra adtak könyvtárlátogatási engedélyt, amikor a Ház nem tartott ülést. A Ház elnöke azonban látva a képviselők és a bizottsági tagok részéről jelentkező nyomást, ígéretet tett az „idegenek olvasójának” egy magánlakás felszámolása révén történő létrehozására,<sup>13</sup> amelynek előkészítése 1933-ban meg is történt.<sup>14</sup> Miután „az idegen olvasók egyre nagyobb számban” jelentkeztek a könyvtárban, és ugyanakkor „a képviselők ismételten kifogást tettek az ellen, hogy az idegen olvasók ellepjék a kizárólag törvényhozási tagok számára fenntartott helyiségeket”, 900 pengős költségráfordítással két új olvasóhelyiséget létesítettek, külső olvasók helybenolvasási céljaira. A 20 férőhelyes idegenek olvasója 1934. október 19-én nyílt meg, ezzel a Ház „régén érzett hiányt elégitett ki”.<sup>15</sup>

A térbeli engedély után az 1937-es könyvtári ügyrend bizonyos időbeli engedményt is adott: „idegenek (nem törvényhozási tagok) a könyvtárat csak a délelőtti órákban vehetik igénybe, oly napokon azonban, amikor a képviselőház délután tartja ülését, . . . nyitva van a könyvtár délután 4–8 óráig, illetőleg ha az ülés korábban végződnék, az ülés bezárásáig.”<sup>16</sup> A könyvtár látogatására vonatkozó engedélyt ugyanazon naptári év végéig volt érvényes, de év közben is bármikor visszavonhatták, a visszavont és eleve elutasított kérelmet abban az évben már nem lehetett megújítani.<sup>17</sup> Az ügyrend (6. § c. és d. pont), ha korlátozottan is, de óvadék ellenében – lehetővé tette a kölcsönzést, ha az „komoly kutatási céltól indokolt esetekben, az országgyűlés tagjai előjogainak sérelme nélkül” történik. Ezek a tények – minden hátrányos megkülönböztetés ellenére – jelzik az „idegenek” fokozódó térhódítását, de azt is, hogy a vizsgált időszakban a könyvtár alapvetően mégis a törvényhozói hatalom belső, zárt jellegű intézménye maradt (a könyvtár csak 1952-ben válik majd nyilvánossá).

### *c) A könyvtár olvasóforgalma*

A könyvtárlátogatási statisztikai adatok, amelyek jól szemléltetik az olvasóforgalom alakulását és összetételének arányát is, valamint a könyvtári bizottság éves jelentései (ezeket évenként a Képviselőházi irományok kötetekben közzétették) mindig beszámoltak arról, hogy hány képviselő hány alkalommal látogatta a könyvtárat. A nem törvényhozási tagoknál (a statisztikában itt összeolvadnak a volt képviselőkre, kutatókra, állami hivatalokra, könyvtárakra, országgyűlési tisztviselőkre és alkalmazottakra vonatkozó adatok) csak a könyvtárlátogatási alkalmak összessége van felüntetve, a látogatók tényleges száma tisztázatlan (a jelentések nem véletlenül egyrészt – érthetően – a képviselőkre vonatkozó adatok részletezését tartják feladatuknak, másrészt a képviselőkre nézve

<sup>11</sup> KB jkv. 2. k. 1922. dec. 15. (24. pont)

<sup>12</sup> Uo. 1932. dec. 12. (12.)

<sup>13</sup> Uo.

<sup>14</sup> Uo. 1933. dec. 15. (15.)

<sup>15</sup> Uo. 1934. dec. 12. (13.)

<sup>16</sup> Könyvtári ügyrend 1937. 12. § (Képviselőházi Irományok 1935–1940. VI. k. 443–450.)

<sup>17</sup> Uo.

kedvezőtlen tényeket valószínűleg elhallgatják, így nehezebben derül ki, hogy valójában több „idegen” használja a könyvtárt, mint törvényhozó, noha az olvasóforgalom összesített számadata ezt nyilvánvalóvá teszi). A jobb összehasonlítás kedvéért itt ismertetem, hogy az egyes ciklusokra hány képviselőt választottak: 1920–22: 207; 1922–27: 252; 1927–32: 245; 1931–36: 245; 1935–40: 245. A képviselők összlétszáma a 20 év alatt tehát megközelítőleg 1200 volt.

A világháborúk közötti két évtizedben összesen 2772 képviselő fordult meg a könyvtárban, vagyis a 20 év alatt minden egyes képviselő 2,3 olvasót jelentett a könyvtárnak (természetesen ugyanaz a törvényhozó több évben, sőt több ciklusban is szerepelhetett, mint külön olvasó). A képviselők közül évente átlag 140 iratkozott fel az olvasók listájára, s legkevesebben 1920-ban (101 fő), 1921-ben (119) és 1922-ben (118), tehát közvetlenül az ellenforradalmi rendszer hatalomra jutása után, míg a legtöbbben 1926-ban (172 fő), 1931-ben (175) és 1939-ben (176 fő). A felsőház létrehozása után 1927-től a parlament ismét kétkamarás lett, így a könyvtárolvasók között – igaz, elég alacsony számmal – a felsőház tagjai is megjelentek. (A felsőház tagjainak száma a vizsgált időszakban a következőképpen alakult: 1927–32: 237; 1931–36: 241; 1935–40: 240. Összesen a három ciklusban: 718). A másfél évtized alatt összesen 337 felsőházi tag volt könyvtárlátogató, évenként átlagosan 25 fő. A 20 év törvényhozóinak száma tehát összesen 3109, vagyis együttesen az éves átlag a 160 főt sem éri el. Miután azonban egy-egy törvényhozó évente több alkalommal is felkereste „saját” könyvtárát, a mai értelemben is használatos olvasóforgalom a fentieknél jóval magasabb átlagszámokat mutat. Eszerint, a Ház könyvtárában a legalacsonyabb olvasóforgalom szintén az első három évben volt (1920-ban 759, 1921-ben 779, 1922-ben 1031), míg az 1300-as olvasói átlagot jelentősebben az 1923-as (1390), 1924-es (ekkor a legmagasabb a forgalom, vagyis 1567 fő), 1932-es (1344), 1933-as (1339) és 1934-es (1442) években szárnyalta túl. A nem törvényhozási tagok annak ellenére, hogy a látogatók tényleges számát adatok hiányában nem tudjuk, látogatásaik összesített adataiból megállapíthatjuk, hogy a képviselőkhöz viszonyítva a vizsgált két évtized valamennyi évében többszörös olvasóforgalmat bonyolítottak le. Ez a forgalom az első két évben és 1927-ben a 2 ezer alatt maradt, 1922-től 1926-ig és 1928-ban 2500 és 3000 között alakult, 1929-től 1936-ig kb. 4000 és 4500 között mozgott, 1937–38-ban meghaladta az 5 ezer főt is, az utolsó évben pedig – valószínűleg már a háborús időszak hatására – ezerrel csökkenve ismét négyezres nagyságrendre esett vissza.

Adatok a törvényhozók és nem törvényhozási tagok olvasóforgalmának összehasonlításához:

| Év   | Törvényhozók | Idegenek | Összesen |
|------|--------------|----------|----------|
| 1920 | 759          | 1823     | 2582     |
| 1921 | 779          | 1999     | 2778     |
| 1922 | 1031         | 2662     | 3693     |
| 1923 | 1390         | 2884     | 4274     |
| 1924 | 1567         | 2946     | 4513     |
| 1925 | 1173         | 2862     | 4035     |
| 1926 | 1131         | 2697     | 3828     |
| 1927 | 1162         | 1248     | 2410     |
| 1928 | 1309         | 2727     | 4036     |
| 1929 | 1190         | 3838     | 5028     |
| 1930 | 1207         | 4421     | 5628     |
| 1931 | 1224         | 4379     | 5603     |
| 1932 | 1344         | 4062     | 5406     |
| 1933 | 1339         | 4441     | 5780     |
| 1934 | 1442         | 4482     | 5924     |
| 1935 | 1122         | 4226     | 5348     |
| 1936 | 1305         | 3942     | 5247     |
| 1937 | 1232         | 5154     | 6386     |
| 1938 | 1184         | 5124     | 6308     |
| 1939 | 1217         | 4261     | 5478     |

Az összehasonlításból világosan kitűnik, hogy a 20-as évek nagy részében a nem törvényhozási tagok olvasóforgalma a törvényhozókéénak 2–2,5-szerese (csak 1927-ben esik majdnem egybe a két forgalom volumene), 1929-től 1936-ig 3–3,5-szerese, 1937–38-ban pedig több, mint négyszeresére rúg az idegenek aránya, az összforgalomnak (amely a 30-as évekre az induláshoz képest 2–2,5-szeresére emelkedett), tehát kb. a 2/3-át nem törvényhozók „produkálták”.

## 2. A könyvtár igénybevételének módjai

A könyvtár használatának két fő formája volt: a helybenolvasás és a kölcsönzés. Ezek mellett alkalmanként csak képviselőknek (néha magas rangú állami tisztviselőknek) a könyvtár egyéb szolgáltatásokat is végzett a törvényhozói igényekhez kapcsolódva.

### a) Helybenolvasás a Ház könyvtárában

A korlátozott könyvtárhasználatra szorított külső olvasókon kívül a képviselők is viszonylag gyakran olvastak a könyvtárban, egyrészt mert a legfontosabb kézikönyveket, lexikonokat, enciklopédiákat, szótárakat, adattárakat, jogszabály-gyűjteményeket, statisztikai műveket, dokumentumgyűjteményeket és parlamenti kiadványokat csak helyben lehetett használni, másrészt rövid, néhány perces elfoglaltság, (adatkikerésés, egy cikk elolvasása stb.) – akár a képviselőházi ülés szünetében, de alatta is – nem tette szükségessé a könyvek kikölcsönzését.

### A könyvtár nyitvatartása

A helybenolvasás a könyvtár használatának fő formája volt, amelynek megvalósítása a nyitvatartási időnek is függvénye. A helybenolvasási időt különbözőképpen méretezték a képviselők és az „idegenek” részére. Az 1909-ben életbe léptetett könyvtári ügyrend szerint a törvényhozás tagjainak az alábbi időpontokban állt rendelkezésére a könyvtár:

- A házülések napjain reggel 9-től az ülés végéig;
- Ha a képviselőház bizottságának valamelyik tagja e nyitvatartási időn kívül is használni kívánta a könyvtárat, előzetesen (aznap délelőtti) tudatta a könyvtárvezetővel, aki köteles volt gondoskodni a délután 4–6 óráig, esetleg a bizottsági ülés végéig tartó nyitvatartásról;
- Vasárnap és ünnepeken, valamint a képviselőházi ülések egy hétnél tovább tartó szünetelésekor délelőtti 10-től 1-ig.<sup>18</sup>

Az „idegenek” ezzel szemben csak a délelőtti órákban látogathatták a könyvtárt azokon a napokon, amikor a Ház ülést tartott.<sup>19</sup>

Az 1937-es ügyrend némileg módosította a nyitvatartási időt, a helybenolvasás időtartama növekedett, s az idegenek is tovább időzhetnek a könyvtárban: a képviselők részére délelőtti ülések esetén az előzőekhez képest változatlan ideig (9-től az ülés végéig) volt nyitva az olvasóterem, délutáni ülések esetén viszont 9-től 2-ig és egy órával a délelőtti ülés megkezdése előtti időponttól az ülés végéig. Változatlanok maradtak viszont a bizottsági tagokra és ülések idejére vonatkozó könyvtárhasználati szabályok. A külső (nem országgyűlési) tagok részére fenntartott helyiségekben 9-től 2-ig, délutáni ülések idején pedig délelőtti 10-től 2-ig és délután 4–8-ig lehetett olvasni. Nyári szünet alatt az „idegenek olvasója” zárva volt.

A megkülönböztetések – ha némileg csökkentek is – továbbra is érvényben maradtak, de a könyvtárhasználat térbeli és időbeli feltételei mindenképpen javultak az idegenek szempontjából is.

<sup>18</sup> Könyvtári ügyrend 1909. 6. §

<sup>19</sup> Uo. 15. §

*A helybenolvasás mennyiségi-tartalmi vizsgálata*

A törvényhozók és idegenek olvasóforgalma után irányítsuk figyelmünket a – számunkra fontosabb – tartalmi kérdésekre is: a két világháború között mit és mennyit olvastak a törvényhozók és a külső olvasók a Ház könyvtárának adatai alapján. A könyvtári jelentések az olvasott kötetek forgalmát évi bontásban egy összegben közlik (tehát nincs elkülönítve a képviselők és az idegenek által helyben használt kötetek száma), és ugyanakkor 1921-től kezdve kitérnek arra is, hogy tudományszakonként milyen volt a kötetforgalom. Ezek alapján a következőket állapíthatjuk meg:

A kötetforgalom az olvasóforgalommal összefüggésben így alakult:

| Év   | Össz-olvasóforgalom | Helyben olvasott kötetek összforgalma |
|------|---------------------|---------------------------------------|
| 1920 | 2582                | 15 543                                |
| 1921 | 2778                | 13 374                                |
| 1922 | 3693                | 16 584                                |
| 1923 | 4274                | 16 803                                |
| 1924 | 4513                | 17 895                                |
| 1925 | 4035                | 18 002                                |
| 1926 | 3828                | 18 082                                |
| 1927 | 2410                | 15 063                                |
| 1928 | 4036                | 15 423                                |
| 1929 | 5028                | 14 020                                |
| 1930 | 5628                | 18 304                                |
| 1931 | 5603                | 18 353                                |
| 1932 | 5406                | 19 990                                |
| 1933 | 5780                | 25 320                                |
| 1934 | 5924                | 30 486                                |
| 1935 | 5348                | 18 170                                |
| 1936 | 5247                | 19 803                                |
| 1937 | 6386                | 19 364                                |
| 1938 | 6308                | 23 650                                |
| 1939 | 5478                | 23 746                                |

Ami először szembetűnik, az a kötetforgalom hullámzó jellege (az olvasóforgalomnál ez a hullámzás csak részben és sokkal kisebb mértékben látható, kivéve az 1927-es alacsony forgalmat). 1920-tól – eltekintve az 1921-es csökkenéstől – 1926-ig fokozatos emelkedést tapasztalunk, amely 1927-ben megtörik, visszazuhan a kezdeti szintre, sőt 1929-ben csaknem a mélypontra. Ez az 1921-es év mellett a legalacsonyabb éves kötetforgalom (14 020 kötet) a két évtized alatt. Hirtelen ugrás után 1930-tól ismét fokozatos, majd ugrásszerű a könyvtárban használt kötetek forgalomemelkedése 1934-ig, amikor három év alatt 12 ezerrel nőtt az igénybe vett kötetek száma. Az 1934-es, a vizsgált időszakban ekkor a legmagasabb a helybenolvasás értékmutatója, forgalmi csúcspont után újabb zuhanás következik be 1935-ben – a csökkenés mértéke egy év alatt 12 ezer kötet – (megjegyzendő, hogy az éves jelentésben itt 4 ezer kötetes eltérés mutatkozik, valószínűleg sajtóhiba következtében), amelyet a ciklusváltozással együtt járó országgyűlési szünet csak ideiglenes jelleggel indokol, az 1936–37-es alacsonyabb forgalom a tartós hanyatlást jelzi. 1937-ben 1934-hez viszonyítva több mint 10 ezerrel alacsonyabb volt a helyben használt kötetek száma, s ez ellentmond annak a ténynek, hogy a két évtizedes olvasóforgalom pontosan ebben az évben tetőzött (6386 olvasóval). Az utolsó két év (1938–39) forgalma ismét emelkedést mutat a ciklusváltozás és szünet ellenére is.

A kötetforgalom hullámzásának, ugrásszerű növekedésének és csökkenésének okait az erre, illetve az akkori körülmények aprólékos ismeretére vonatkozó adatok hiányában nehéz megmon-

dani: a könyvtári bizottság és az igazgató jelentései, a statisztikák és a különböző korabeli iratok egyáltalán nem foglalkoznak e kérdéssel, és semmi útmutatást nem tartalmaznak. A valószínűség szintjén bizonyos jelenségekből levonható következtetések segítségével – mégis megkíséreljük a válaszádat. Az egyik ok az országgyűlés ciklikus jellegében, a parlamenti szünetek hosszúságában (választások, elnapolások, olykor a törvényhozás működésének több hónapos kiesése) rejlik. A másik tényező is – a külsők korlátozása, a képviselőknek, mint olvasóknak maximális kényelmét, zavartalanágát szem előtt tartó szabályok, intézkedések érvényesítése – negatív hatatot a külső forgalom alakulására (a könyvtárnak zárt jellege miatt nem volt érdeke és célja, hogy minél többen keressék fel olvasótermeit) és a kulturális-tudományos élet változó s a gazdasági élet káros kihatásai miatt bekövetkezett kényszerű csökkentések is időnként kedvezőtlenül befolyásolták a forgalom alakulását. S adott esetben (például 1921-ben, 1928-ban, 1929-ben és 1937-ben) több olvasó kevesebb kötetet, vagy kevesebb olvasó nagyobb számú könyvtári egységet forgalmazott (1920, 1925, 1927, 1939), ez valószínűleg a mindennapi élet ezeryi kihatásaiból fakadó, a szüntelenül változó használói igények természetes hullámzásának az eredménye, amelyet a könyvtárak ma is észlelhetnek. S természetesen függött a parlamenti üléseken szereplő témák, törvényjavaslatok valódi vagy vélt fontosságától is, amelyekre a képviselők változóan készültek fel.

A mennyiségi vizsgálat után most nézzük meg, hogy mi után érdeklődtek, a tudományok mely területével foglalkoztak a két világháború közötti időszak olvasói:

A két évtized összesített adatai<sup>20</sup> a tudományok forgalmáról (helybenolvasás):

| Tudományszak   | Kötetszám | Százalék |
|--|-----------|----------|
| A1 Könyvészet  | 11 199    | 3,1      |
| A2 Szótárak, lexikonok                                   | 27 061    | 7,5      |
| A3 Szépirodalom  | 25 733    | 7,1      |
| A4 Évkönyvek, címtárak, periodikák                       | 69 733    | 19,2     |
| A5 Bölcsélet   | 3 155     | 0,9      |
| B1 Törvények, rendeletek, országgyűlési<br>nyomtatványok | 46 915    | 12,8     |
| B2 Jogi és államtudományi lexikonok                      | 1 799     | 0,5      |
| B3 Szociológia, politika, jogbölcsélet                   | 11 602    | 3,2      |
| B4 Magánjog  | 4 461     | 1,2      |
| B5 Büntetőjog  | 3 198     | 0,9      |
| B6 Közjog és közigazgatás                                | 23 774    | 6,6      |
| B7 Nemzetközi jog  | 15 764    | 4,3      |
| B8 Közgazdaság és pénzügy                                | 26 002    | 7,2      |
| B9 Egyháztörténet és egyházjog                           | 6 061     | 1,7      |
| B10 Statisztika  | 9 289     | 2,5      |
| C1 Egyetemes történet                                    | 12 717    | 3,5      |
| C2 Magyar történet                                       | 21 038    | 5,8      |
| C3 Külföldi történelem                                   | 18 006    | 5,0      |
| C4 Politikai irodalom, Publicisztika                     | 16 034    | 4,5      |
| D Földrajz, Néprajz, Térképek                            | 7 826     | 2,2      |
| E Természettudományok                                    | 1 065     | 0,3      |
| Összesen :   | 362 432   | 100,0 %  |

<sup>20</sup> A részadatokat a könyvtári bizottság éves jelentései szolgáltatták.

(Megjegyzések: 1. az 1920-as évben nincsenek adatok az egyes tudományterületekre nézve; 2. az A3 szakban 1929-ig a bölcelet (filozófia) is helyet kapott, sajnos, nem elkülönítve; 3. az A5 bölcelet-szak csak 1930-tól létezik, mint önálló szak, 1938-tól a neveléstudománnyal együtt; 4. a D szakot 1933-tól két szakra bontották, D1 (Föld- és néprajz) és D2 (Térképek) szakra, ettől kezdve a statisztika bontja, de az összesítésnél ezt nem vettem figyelembe, mert az anyagok természetesen leggye-  
 őszertartoznak; 5. az E szak csak 1932-től létezik.)

Látható, hogy a Képviselőházi Könyvtár olvasói a 20-as és 30-as években legtöbbször az A4-es Folyóiratok, napilapok, évkönyvek, címtárak, névtárak szakot vették igénybe (69 733 kötet, 19,2%) ezt követi a B1 Törvények, rendeletek, parlamenti anyagok (46 915 kötet, 12,8%) az A2 Szótárak, lexikonok (27 061 kötet, 7,5%), a B8 Közgazdaság (26 002 kötet, 7,2%), az A3 Szép-irodalom (25 733 kötet, 7,1%), a B6 Közjog és Közigazgatási jog (23 774 kötet, 6,6%), a C2 Magyar történet (21 038 kötet, 5,8%) és a C3 Külföldi történet (18 006 kötet, 5,0%). A leggye-  
 rébb forgalmat az E Természettudományok (0,3%, ez érthető is, hiszen csak 1932-től funkcionál, a képvise-  
 lők főleg a társadalomtudományokkal foglalkoztak, s az anyag maga sem volt jelentős mértékű), a B2 Jogi és államtudományi lexikonok (1799 kötet, 0,5%), a B5 Büntetőjog (3198 kötet, 0,9%) –, az A5 Bölcelet 0,9%-át nem reális itt felsorolni, hiszen 1929-ig az A3-ba volt besorolva és csak 1930-tól önálló szak-, a B4 Magánjog (4461 kötet, 1,2%) és a B9 Vallás- és egyháztörténet (6061 kötet, 1,7%) bonyolították le.

Természetesen az egyes tudományok iránti igények és forgalmuk a különböző években – az adott év parlamenti vitáival, politikai, gazdasági, szociális stb. problémáival összefüggésben – jelen-  
 tős eltéréseket mutatnak.<sup>21</sup> Ezt az alábbi táblázat is világosan tükrözi:

<sup>21</sup>Itt jegyzem meg, hogy a könyvtári bizottság éves jelentéseiben néhány hiba (részben téves  
 összeadásból, részben sajtóhibából eredően) található. Ezek általában nem jelentősek (1921-ben,  
 1922-ben, 1926-ban és 1934-ben), kivétel az 1935-ös év, amikor az eltérés meghaladja a 4000  
 kötetet. Itt a részadatok alapján számoltam, mert valószínűbb, hogy az összesítésben történt a hiba.



|           | Helyben |       |       |       |       |       |       |       |       |       |
|-----------|---------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
|           | 1921    | 1922  | 1923  | 1924  | 1925  | 1926  | 1927  | 1928  | 1929  | 1930  |
| A1        | 79      | 124   | 150   | 204   | 214   | 256   | 245   | 116   | 151   | 276   |
| A2        | 1246    | 2911  | 1584  | 1631  | 1494  | 1477  | 1175  | 1193  | 1004  | 1034  |
| A3        | 1635    | 1154  | 1466  | 1254  | 1230  | 1357  | 1570  | 1356  | 1384  | 1844  |
| A4        | 3056    | 2908  | 3381  | 3907  | 4155  | 3945  | 3739  | 3384  | 3081  | 4026  |
| A5        | —       | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     | 97    |
| B1        | 2537    | 2108  | 2376  | 2732  | 3112  | 3155  | 2790  | 2974  | 2469  | 2570  |
| B2        | 123     | 62    | 131   | 149   | 103   | 72    | 64    | 74    | 52    | 64    |
| B3        | 101     | 111   | 149   | 121   | 154   | 82    | 145   | 107   | 168   | 355   |
| B4        | 207     | 141   | 199   | 218   | 189   | 193   | 131   | 162   | 108   | 199   |
| B5        | 228     | 83    | 200   | 167   | 111   | 96    | 91    | 86    | 113   | 195   |
| B6        | 1450    | 1564  | 1686  | 2098  | 2026  | 1512  | 667   | 1090  | 966   | 1239  |
| B7        | 211     | 179   | 338   | 237   | 490   | 376   | 358   | 628   | 547   | 972   |
| B8        | 228     | 1271  | 1464  | 1729  | 1302  | 1411  | 1221  | 1167  | 901   | 1213  |
| B9        | 198     | 1682  | 250   | 265   | 220   | 306   | 211   | 182   | 154   | 124   |
| B10       | 342     | 276   | 616   | 533   | 529   | 473   | 472   | 466   | 468   | 637   |
| C1        | 334     | 287   | 463   | 483   | 499   | 656   | 511   | 431   | 576   | 651   |
| C2        | 606     | 943   | 976   | 1107  | 919   | 1151  | 646   | 804   | 886   | 1383  |
| C3        | 347     | 376   | 483   | 424   | 554   | 794   | 561   | 629   | 538   | 680   |
| C4        | 234     | 194   | 529   | 301   | 453   | 570   | 335   | 366   | 215   | 410   |
| D         | 212     | 210   | 362   | 335   | 248   | 200   | 131   | 208   | 239   | 334   |
| D1        | —       | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     |
| D2        | —       | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     |
| E         | —       | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     | 1     |
| Összesen: | 13374   | 16584 | 16803 | 17895 | 18002 | 18082 | 15063 | 15423 | 14020 | 18304 |

Az összesített táblázat jól mutatja az egyes tudományágak irodalma iránti igények, illetve a forgalom alakulását, s azt, hogyan változott a különböző években egy-egy tudományág forgalmának aránya a többi tudományághoz, önmaga korábbi vagy későbbi mértékéhez és a forgalom öszsvolumenéhez viszonyítva. Nézzük meg külön kiemelve is a húsz év forgalmát, az első nyolc hely változásait, vagy éppen változatlan voltát figyelemmel kísérve:

| Év   | 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. | 8.  |
|------|----|----|----|----|----|----|----|-----|
| 1921 | A4 | B1 | A3 | B6 | A2 | C2 | C3 | B10 |
| 1922 | A2 | A4 | B1 | B9 | B6 | B8 | C2 | C3  |
| 1923 | A4 | B1 | B6 | A2 | A3 | B8 | C2 | B10 |
| 1924 | A4 | B1 | B6 | B8 | A2 | A3 | C2 | B10 |
| 1925 | A4 | B1 | B6 | A2 | B8 | A3 | C2 | C3  |
| 1926 | A4 | B1 | B6 | A2 | B8 | A3 | C2 | C3  |
| 1927 | A4 | B1 | A3 | B8 | A2 | B6 | C2 | C3  |
| 1928 | A4 | B1 | A3 | A2 | B8 | B6 | C2 | C3  |
| 1929 | A4 | B1 | A3 | A2 | B6 | B8 | C2 | C1  |
| 1930 | A4 | B1 | A3 | C2 | B6 | B8 | A2 | B7  |
| 1931 | A4 | B1 | A3 | B8 | C2 | B6 | A2 | B7  |
| 1932 | A4 | B1 | A3 | B8 | C3 | C4 | C2 | B6  |

olvasás

| 1931  | 1932  | 1933  | 1934  | 1935  | 1936  | 1937  | 1938  | 1939  | Összesen |
|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|----------|
| 361   | 865   | 867   | 1122  | 970   | 1410  | 1200  | 1257  | 1332  | 11199    |
| 914   | 682   | 1433  | 2123  | 1312  | 1663  | 1325  | 1510  | 1350  | 27061    |
| 1800  | 1828  | 970   | 3308  | 1001  | 466   | 685   | 713   | 712   | 25733    |
| 3872  | 3829  | 3906  | 4766  | 2969  | 3556  | 3365  | 3975  | 3913  | 69733    |
| 124   | 237   | 328   | 473   | 361   | 230   | 366   | 463   | 476   | 3155     |
| 2168  | 2008  | 3633  | 2675  | 1751  | 2460  | 1468  | 2235  | 1694  | 46915    |
| 111   | 159   | 122   | 180   | 112   | 64    | 79    | 58    | 20    | 1799     |
| 365   | 817   | 1034  | 1403  | 1892  | 864   | 1128  | 1207  | 1399  | 11602    |
| 257   | 246   | 316   | 217   | 224   | 293   | 344   | 294   | 523   | 4461     |
| 208   | 284   | 209   | 143   | 139   | 162   | 208   | 244   | 231   | 3198     |
| 1096  | 970   | 1033  | 1000  | 764   | 829   | 1179  | 1241  | 1364  | 23774    |
| 856   | 654   | 3354  | 2384  | 932   | 862   | 664   | 926   | 799   | 15764    |
| 1657  | 1721  | 1476  | 2256  | 1084  | 1481  | 1268  | 1388  | 1764  | 26002    |
| 232   | 337   | 531   | 339   | 147   | 116   | 212   | 265   | 290   | 6061     |
| 536   | 458   | 578   | 473   | 414   | 377   | 431   | 593   | 617   | 9289     |
| 619   | 728   | 1016  | 1131  | 744   | 936   | 766   | 1013  | 873   | 12717    |
| 1162  | 1010  | 1527  | 1329  | 885   | 1154  | 1372  | 1721  | 1457  | 21038    |
| 781   | 1154  | 1427  | 1871  | 1061  | 1387  | 1314  | 1767  | 1858  | 18006    |
| 774   | 1074  | 779   | 2520  | 955   | 1076  | 1368  | 1816  | 2065  | 16034    |
| 456   | 900   | —     | —     | —     | —     | —     | —     | —     | 3835     |
| —     | —     | 751   | 481   | 220   | 305   | 375   | 711   | 580   | 3423     |
| —     | —     | —     | 122   | 101   | 25    | 125   | 71    | 124   | 568      |
| 4     | 29    | 30    | 170   | 132   | 87    | 122   | 182   | 308   | 1065     |
| 18353 | 19990 | 25320 | 30486 | 18170 | 19803 | 19364 | 23650 | 23746 | 362432   |

| Év   | 1. | 2. | 3. | 4. | 5. | 6. | 7. | 8. |
|------|----|----|----|----|----|----|----|----|
| 1933 | A4 | B1 | B7 | C2 | B8 | A2 | C3 | B3 |
| 1934 | A4 | A3 | B1 | C4 | B7 | B8 | A2 | C3 |
| 1935 | A4 | B3 | B1 | A2 | B8 | C3 | A3 | A1 |
| 1936 | A4 | B1 | A2 | B8 | A1 | C3 | C2 | C4 |
| 1937 | A4 | B1 | C2 | C4 | A2 | C3 | B8 | A1 |
| 1938 | A4 | B1 | C4 | C3 | C2 | A2 | B8 | A1 |
| 1939 | A4 | C4 | C3 | B8 | B1 | C2 | B3 | B6 |

Az A4 Évkönyvek, periodikák szak 18 évben állt az első helyen és egyszer a másodikon, a B1 Jogszabályok, parlamenti anyagok 15-ször a másodikon, háromszor a harmadikon és egyszer az ötödik helyen. A harmadik helyet főként az A3 Szépirodalom és a B6 Közjog és közigazgatási jog uralja, de a vizsgált időszak végén a történelmi szakok is helyet kaptak. A többi helyeken csaknem kizárólag az A2 Szótárak, lexikonok, a B8 Közgazdaság és a történelmi szakok (C2, C3, C4) osztozkodnak. Ezeken kívül még kisebb súllyal, de olykor előkelő helyre benyomul a B3 Szociológia, politika, jogbölcsélet (1935-ben a második helyre), a B7 Nemzetközi jog a 30-as évek második felében, a B10 Statisztika a 20-as évek elején, s egyetlen alkalommal (1922-ben) a B9 Vallás- és egyháztörténet a negyedik helyet érte el. (Gondoljunk a Horthy-korszak keresztény-nemzeti alapon történő berendezkedésére.) Figyelemre méltó a B8 Közgazdaság forgalmának alakulása: a gazdasági

élet, a közgazdasági problémák az egész Horthy-korszakban az érdeklődés homlokterében álltak (a háború utáni súlyos gazdasági krízis, infláció, a konszolidáció, a gazdasági világválság és belső lecsapódása, sőt utólagos hatása, a második világháborúra készülődés, a korszakon végignyúló gazdasági kérdések – nagybirtokrendszer, földkérdés – megoldatlansága stb. miatt), s ez látható a közgazdasági szak forgalmán is. 1922-től végig az élmezőnyben szerepel: 6 évben (1924, 1927, 1931, 1932, 1936, 1939) a negyedik helyen, 5-5 évben az ötödik és hatodik helyen jelezte a keresettség tartós voltát (az éves nagyságrend általában meghaladta az ezer kötetet, a 20 év alatt összesen pedig a 26 ezer kötetet). Érdekesen alakult a C jelzetű, történelmi szakok kötetforgalmi számaránya is: a 20-as években még a hetedik–nyolcadik helyen álltak, 1930-tól kezdve azonban fokozatos forgalomnövekedésük figyelhető meg: 1930-ban, 1933–34-ben negyedik, 1937-ben harmadik–negyedik, hatodik, 1938-ban harmadik–ötödik hely, 1939-ben második–harmadik, hatodik hely (az európai helyzet alakulása, Magyarország revíziós törekvései, a német fegyverkezés, fasizálódás és a háborús orientáció a történelmi aspektus megerősödéséhez vezettek, de a történelmi múlt aktuálisnak tartott problémáit, a jelen nagy történelmi változásainak áhított lehetőségeit az ellenforradalmi rendszer propagandacélok miatt is állandóan napirenden tartotta).

A táblázatra nézve megállapíthatjuk, hogy a könyvtár kötetforgalmában a jogi, történelmi és politikai gyűjtőkori anyagok használata dominált: az élen járó A4-es (sajtóanyag és évkönyvek) szak vegyes jellege is valójában a történelem, politika és jog gyűjtőhelye, a B1, B6 és B7 (és A4 is) a jog jelentős szerepét mutatja (a B1-ben a parlamenti kiadványok ugyanakkor igen fontos történelmi-politikai forrásnak is tekintendők) a C szakok (a B1 és A4 is) a történelmi, a B3 és C4 (A4 és B1 is) a politika iránti kiemelkedő érdeklődést dokumentálják. Ezekon kívül élénk forgalma volt a már említett közgazdasági szaknak (b8) és a szépirodalmi szaknak. (A3) is. Ez utóbbi különösen a 20-as években bonyolított le nagy forgalmat, utána volumene visszaesik, és a többi tudományág forgalmához viszonyítva is egyre kisebb mértékű lesz (az utolsó négy évben már nem is szerepel az első 8 között), 1938–39-ben az 1921-es forgalomnak a felét sem érte el (inkább a kölcsönzési forgalomban kap egyre nagyobb helyet).

#### *b) A kölcsönzések alakulása*

A könyvtár használatának a helyben olvasás mellett – de annak mértékét el nem érő – másik jelentős módja a kölcsönzés volt. A következőkben az e témakörbe tartozó kérdésekkel foglalkozunk.

#### *A kölcsönzés szabályozása*

A könyvtár megalakulását követően a kezdeti kölcsönzési tilalmat a Ház – a könyvtári bizottság javaslatára – 1873. december 20-i ülésén megszüntette, és a képviselők számára lehetővé tette a könyvek – 1 hónapos határidőre szóló – kölcsönzését.<sup>2</sup> Ez a szabály 20 évig volt érvényben, amikor 1892. június 18-án a képviselőház 74. ülésén új kölcsönzési ügyrendet fogadott el, melyben tekintettel az időközben felmerült problémákra, részletesebben szabályozta a képviselők kölcsönzési jogait és az óhatatlanul megkívánt kötelezettségeket.<sup>3</sup>

Eszerint:

- csak a képviselőház tagjai kölcsönözhetnek térítvény ellenében;
- a bizottságok előadónak elsőbbségi joga van, kívánságukra tehát bármely kölcsönző köteles a határidő lejártá előtt bármikor (azonnal) visszahozni a könyveket;
- határidő 30 nap, amely – előjegyzés hiánya esetén – újabb egy hónapra meghosszabbítható;
- a vissza nem hozott könyvek és hátralékok jegyzéke – 14 nappal a felszólítás után – a könyvtári bizottság elé terjesztendő;
- nem kölcsönözhetők a folyóiratok utolsó számai, a statisztikai kézikönyvek és évkönyvek, lexikonok, szótárak és a magyar parlamenti nyomtatványok könyvtári példányai;
- az országgyűlés befejezése előtt 15 nappal minden könyvet vissza kell szolgáltatni.

<sup>2</sup> *Nagy Miklós*: A könyvtár története és a katalógus rendszere. (Az Országgyűlés Könyvtárának katalógusa 1866–1928. I. Bp. 1929.) IX.

<sup>3</sup> Lásd 5. sz. jegyzet V–VI.

Miután a kölcsönözhető kötetek számát nem határozták meg, egyes képviselőknél 50 kötet is összegyűlt,<sup>24</sup> s nehezülték a visszaszerzés lehetőségei is. Az 1909. október 4-én elfogadott könyvtári ügyrend a kölcsönzést újólag részletesen szabályozta.<sup>25</sup> Ez a kölcsönözhető könyvek számát 20-ban maximalta, a határidőt pedig 60 napban állapította meg (plusz 30 nap hosszabbítás). Az országgyűlés feloszlata, vagy a képviselői megbízatás lejárta után 8 nap állt a képviselők rendelkezésére a könyvek visszajuttatására. Az ügyrend 16. és 17. §-a – az 1892-es korlátozások mellett – megtiltotta a külföldi parlamenti nyomtatványok, ritka értékes művek, kéziratok, a keresett gyűjteményes szakművek, a hírlapok, a Corpus Juris, a Rendeletek Tára köteteinek, az évkönyvek és címtárak kölcsönzését. Mindezeket kívül részletesen meghatározták a kölcsönzés személyes és postai lebonyolításának rendjét, a könyvtárak és kölcsönzők, valamint a könyvtári bizottság feladatait, a reklamációk, a késés, az elveszett vagy megrongált könyvek ügyében végzendő teendőket.

A könyvtári ügyrend ugyan 1937-ig volt hatályban, a kölcsönzésre vonatkozó szabályokat részben azonban 1923-ban – figyelembe véve a háború és a forradalmak után megváltozott viszonyokat – ismét módosították.<sup>26</sup> A lényegesebb változások a következők voltak:

- a maximálisan 20 kötet kölcsönzését 5-re csökkentették, további 5 kötet kölcsönzését akkor tették lehetővé, ha annak ellenértékét óvadék formájában a Ház pénztárában letétbe helyezték;
- folyóiratból csak egy évfolyam kölcsönözhető;
- miniszternek és bizottsági előadónak elsőbbségi jogát biztosították.

Lényeges változást jelentett, hogy – bizonyos megszorításokkal – kiterjesztették a kölcsönzési jogot a külső olvasókra, az „idegenek”-re is. Ezen a kategórián belül különbséget tettek egyrészt egyetemi tanárok, minisztériumok és egyéb intézmények tisztviselői (akik az intézmény vezetőjének írásbeli nyilatkozata alapján – vagy anélkül óvadékért – 5 kötetet kaphattak kölcsön 60 napra); volt törvényhozók és idegenek (elnöki engedélyre, óvadék ellenében 5 kötet, 60 napra) és a törvényhozás tisztviselői, alkalmazottai (két kötet 2 hónapra) között.

1925-ben külön szabályozták a hírlapkölcönzést. Az eddigi kölcsönzési tilalmat általánosságban fenntartva lehetővé tették, hogy az utolsó hónapban megjelent számokat – a példányok beszerzési árának letétbe helyezéseért cserébe – 14 napra kikölcsönözzék.<sup>27</sup>

1927-ben a visszaállított kétkamarás parlament működésének kezdetén Nagy Miklós igazgató javaslatára kiterjesztették a kölcsönzést a felsőház tagjaira is (5 kötet térítvény, 5 kötet letét ellenében).<sup>28</sup>

Az 1937-ben érvénybe lépő új könyvtári ügyrend ismét részletesen szabályozta a kölcsönzés valamennyi fő- és részletkérdését, s az 1923-ban elfogadott paragrafusok újabb módosításokon mentek át.<sup>29</sup> A képviselőknek 10-re felemelték a kölcsönözhető kötetek számát (plusz 5 kötet óvadékra), a folyóiratokból változatlanul egy-egy évfolyam volt „kivihető” a Házból. Lehetővé tették a telefon útján történő kölcsönzést aláírt térítvény ellenében. Egyetemi tanárok, minisztériumok, egyéb intézmények tisztviselői, volt országgyűlési tagok, idegenek kölcsönzési tevékenységében lényeges változás nem történt, de velük szemben a miniszterek és bizottsági előadók mellett a törvényhozás valamennyi tagja is előjogot kapott. Az országgyűlési tisztviselők és alkalmazottak saját kezű aláírásukra kérhettek kölcsön maximum 3 kötetet, 2 hónapos határidőre.

Az 1937-es ügyrend is kitért valamennyi részletkérdésre a könyvek kérésétől a visszahozatalig, az óvadéktól az elveszett könyvek pótlásáig, a reklamációktól a peres eljárásig.<sup>30</sup> Ezek a szabályok a vizsgált időszak végéig, sőt a II. világháború alatt is érvényben maradtak.

<sup>24</sup> Nagy Miklós: I. m. XV.

<sup>25</sup> Könyvtári ügyrend, 1909. 7–17. §

<sup>26</sup> Nemzetgyűlési Iromány, 1922–27. IV. k. 205–206. (146. sz.)

<sup>27</sup> Képviselőházi Iromány, 1922–27. XVI. k. 974. sz.

<sup>28</sup> KB jkv. 1927. febr. 24. (14.)

<sup>29</sup> Képviselőházi Iromány, 1935–40. VI. k. 445–448.

<sup>30</sup> Uo.

*A vissza nem hozott és elveszett könyvek ügye, reklamációk és peres eljárások*

A részletekbe menő szabályozás ellenére a kölcsönzés volt a könyvtár legproblematisabb tevékenysége, a vizsgált időszak két évtizedében a legtöbb nehézség ezen a területen jelentkezett. A könyvtári bizottság kéziratos jegyzőkönyveiben évről évre nyomon követhető a kölcsönzéssel összefüggő kérdések és gondok megoldása, illetőleg megoldatlansága. Az alábbiakban röviden áttekintjük ezeket.

1921. május 7-i ülésén a bizottság – a háború és a forradalmak alatt a kölcsönzőknél maradt nagy mennyiségű mű visszaszerzése érdekében – elrendelte, hogy a képviselők eredménytelen felszólítása után a könyvek árát a tiszteletdíjuktól le kell vonni és a könyvet beszerezni.<sup>31</sup> A nagyszabású reklamációk után a következő ülésen megkezdődött a radikális végrehajtás is: megtették a törvényes lépéseket 18 volt képviselő ellen a nekik kölcsönzött 92 kötet és 30 füzet beszerzési és kötési költségének a Kincstári Jogügyi Igazgatóság útján történő behajtására, ugyanakkor felfüggesztették az eljárást 18 képviselő ellen, akiknek visszahozandó könyveik megszállt területeken maradtak.<sup>32</sup> „A néhai Tisza István gr.-nál elveszett három kötetet, amennyiben az özvegyhez intézendő felszólítás eredménytelen maradna”, „a bizottság . . . a könyvtár terhére leírja”.<sup>33</sup> A bizottság ülése a képviselőknél a kéthónapos kölcsönzési idő lejártá után kinn maradt művek esetében szelídebb magatartást tanúsított, pusztán a késedelmes képviselők felszólítását rendelte el, s miután az 5 kötetre csökkentett kölcsönzést az igazgató túl merevnek ítélte meg („mert nem tett különbséget a csekély értékű 20-30 oldalas munkák és a nagy értékű, többszáz oldalas művek között”) bevezették az értékhatáros kölcsönzést.<sup>34</sup> (Eszerint a képviselők negyedévi tiszteletdíjuktól nagyobb értékű könyvmennyiséget nem kölcsönözhetnek ki.) A következő ülésen<sup>35</sup> a Kincstári Jogügyi Igazgatóság képviselője is részt vesz, akit a bizottság utasított, hogy „a már beperelt volt országgyűlési képviselők ellen az eljárást teljes szigorral folytassa le”, s Scitovszky Béla házelnök vállalta három nemzetgyűlési képviselő (Kun Béla, Bottlik István, Iklódy Szabó János) elnöki intésből részesítését, ennek eredménytelensége esetén pedig a képviselői illetményből való levonás elrendelését. A bizottság foglalkozott a Hock Jánosnál (aki Károlyi Mihály híveként 1918-ban a Nemzeti Tanács elnöke volt, majd a Tanácsköztársaság bukása után másfél évtizedes emigrációba vonult) és Lovász Mártonnál (a Károlyi-kormányban vallás- és közoktatásügyi miniszter, a Friedrich-kormányban pedig külügyminiszter volt, de Horthy-ellenessége miatt emigrációba kényszerült) maradt könyvek visszaszerzésével is, és felhatalmazta a Jogügyi Igazgatóságot, hogy „Lovásznak és Hocknak esetleg Budapesten található vagyonából a náluk maradt könyvek forgalmi értékét a nemzetgyűlés részére per útján is biztosíthassa”,<sup>36</sup> és hogy a már többször eredmény nélkül felszólított 6 volt nemzetgyűlési képviselő ellen „a peres eljárást teljes erővel indítsa meg”.<sup>37</sup> (Ezen az ülésen fogadták el a kölcsönzési szabályzat módosítását is, melyet a fentiekben már részletesen bemutatunk.) 1923-ban még több volt képviselő állott per alatt (köztük Simonyi-Semadam Sándor volt miniszterelnök is) és 131 azon kötetek száma, amelyek az elszakított területeken élő volt képviselőknél s „a két forradalom külföldön élő szereplőinél” maradtak. A bizottság a 32 éves elévülési idő következtében úgy határozott, hogy „a megszállott területen és a külföldön élő volt képviselők és kommunisták könyvtartozása tartassék továbbra is nyilván”.<sup>38</sup> Ezt a határozatot a további években megújították. 1924-ben újabb 47 képviselő maradt „néma” a reklamáló felszólítás ellenére. A könyvtárigazgató kérte az elnököt, hogy a leközlelbbi felszólítást saját kezűleg legyen kegyes aláírni, figyelmeztetve egyúttal a képviselő urakat, hogy „kénytelen lesz intézkedni a könyvek jelenlegi ellenértékének és kötési költségé-

<sup>31</sup> KB jkv. 1921. május 7. (4.)

<sup>32</sup> KB jkv. 1921. december 12. (6.)

<sup>33</sup> Uo.

<sup>34</sup> Uo. (16.)

<sup>35</sup> Uo. 1922. december 15. (7–13. és 25.)

<sup>36</sup> Uo. (8.)

<sup>37</sup> Uo. (10.)

<sup>38</sup> Uo. 1923. december 13. (7.)

nek a legközelebb esedékes képviselői illetményből való levonása iránt”.<sup>39</sup> Az 1922-ben elkezdett pereskedések – a sok huzavona miatt – még 1925-ben sem zárultak le, a trianoni béke következtében elszakadt részekén és az emigrált politikai személyek „számláján” is még 123 kötet szerepelt. Hogy az ügyet kimozdítsák a holtpontról, a bizottság elfogadta a házelnök javaslatát: „a megszállott területen élő volt országgyűlési képviselők bukaresti, illetve prágai követségünk útján szőlítassanak fel bizalmas levélben a náluk maradt könyvek visszaszolgáltatására, s hogy e célból a m. kir. külügyminisztérium kerestessék meg azzal a megjegyzéssel, hogy említett követségeinket a legnagyobb óvatosságra figyelmeztesse, nehogy a megszálló hatalmak részéről a felszólított urak kellemetlenségeknek tétessenek ki, vagy a művek elkoboztassanak.”<sup>40</sup> Scitovszky Béla, a nemzetgyűlés elnöke ennek végrehajtásaként 1926. január 21-én átiratot küldött Walko Lajos külügyminiszternek, amelyre – az 1927. február 24-i jelentés szerint – „semminemű válasz nem érkezett”. A bizottság nem nyugodott bele a helyzet ilyen alakulásába, és újabb átirat megküldését határozta el<sup>41</sup> (és míg a könyvtárigazgató a volt képviselők könyvhátraléka nagy részének megszűnéséről számolt be, ugyanakkor működő képviselők – Bozsik Pál, Drózdy Győző, Haller József, Ulain Ferenc stb. – ellen indítottak peres eljárást 22 kötet visszaszerzése céljából).<sup>42</sup> Az elnök 1927. március 6-i átiratára a Külügyminisztérium március 15-én válaszolt: ebből az derült ki, hogy az ügyet szakvélemény kikérése miatt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez továbbította, s – a jelentés 1927. decemberi megfogalmazása szerint – „úgy látszik, az ügy azóta holtpontra jutott”.<sup>43</sup> A bizottságnak a megoldásra vonatkozóan semmi elképzelése nem maradt, ezért megadta a felhatalmazást az elnöknek, hogy „a megszállott területen élő volt országgyűlési képviselőknél maradt művek visszaszerzése ügyében legjobb belátása szerint intézkedjék”.<sup>44</sup> A következő évben 21 mű visszaérkezett a magyarlakták részéről, s így 81 kötet sorsa maradt bizonytalan a továbbiakban is. 1928. november 13-án a külügyminiszter átiratában értesítette a képviselőház elnökét, hogy „a bukaresti és prágai követségeink megkeresései a . . . volt képviselőknél eredményre nem vezettek”. A bizottság úgy döntött, hogy az említett könyvtartozásokat mindaddig nyilván kell tartani, amíg „célravezető eljárásra nem nyílik alkalom”.<sup>45</sup>

A könyvtári bizottság foglalkozott a két forradalom külföldön élő, illetve azóta elhunyt szereplőinél (Hock János két kötet, az elhunyt Lovászy Márton örökösénél 6 kötet, Rónai Zoltán volt népbiztosnál 3 kötet, Gerster Károlynál 1 kötet, Gyárfás Sándornál 3 kötet, Ebglander Fülöpnél 4 kötet, Kellner Sándornál 1 kötet) maradt 20 kötet sorsával. Nagy Miklós szerint a Hock Jánosnál és Lovászynál maradt könyvek kivételével „a felsorolt öt kommunistánál elveszett művek további nyilvántartásának nincs értelme”, ezt a bizottság is jóváhagyta, és úgy határozott, hogy „a Rónai Zoltán és társainál elveszett 11 művet 12 kötetben a könyvtár állományából törli”.<sup>46</sup> 1929. decemberében az új képviselőházi elnök, Almásy László a magyar területeken lévő könyvek visszaszerzésére hatékony lépést sürgetett, Nagy Miklós igazgató azonban óva intett a közvetlen felszólítás alkalmazásától, mert „a trianoni határok átlépésénél a megszálló hatalmak közegei a Képviselőház Könyvtára fölliratú bélyegzővel ellátott könyveket, mint a magyar állam tulajdonát, lefoglalnák államuk javára”. Ezért a bizottság alkalmasabb időpontra halasztotta a szükséges intézkedések megtételét.<sup>47</sup> 1930-ban a bizottság céltalannak érezte az elveszett Hock- és Lovászy-könyvek ügyének napirenden tartását, törölvén azokat az állományból, megszüntette nyilvántartásukat.<sup>48</sup> A következő évben Nagy Miklós javaslatára a megszállt területekről addig vissza nem érkezett 67 kötet ügyében a könyvtári bizottság a Kincstári Jogügyi Igazgatóság megkeresését határozta el a „valamit

<sup>39</sup> Uo. 1924. december 16. (7.)

<sup>40</sup> KB jkv. 1925. december 17. (7.)

<sup>41</sup> Uo. 1927. február 24. (7.)

<sup>42</sup> Uo.

<sup>43</sup> Uo. 1927. december 14. (6.)

<sup>44</sup> Uo.

<sup>45</sup> Uo. 1929. január 16. (10.)

<sup>46</sup> Uo.

<sup>47</sup> Uo. 1929. december 11. (7.)

<sup>48</sup> Uo. 1930. december 11. (7.)

tenni tudás” reményében. Ez a szerv azonban a belföldön tartózkodó, működő képviselőkkel szemben is nehezen tudott eredményt elérni: 1931-ben, amikor újabb képviselők ellen indítottak pert kölcsönzési hátralek miatt, voltak olyan képviselők, akikkel szemben már 10 éve folyt a peres eljárás (Ábrahám Dezső, Kállay Ubul).<sup>49</sup> A Kincstári Jogügyi Igazgatóság a megkeresésre 50.878/II.1931. számú átiratában negatívan foglalt állást: „az illetékes külföldi bíróság előtt csak abban az esetben volna célszerű a költséges peres eljárást megindítani, ha a könyvek vagy azok ellenértékének behajtásához jelentősebb anyagi, vagy más érdek fűződik”, de mivel „az illető állammal végrehajtási jogsegély tekintetében viszonyosság nem áll fenn, . . . így ellenük a magyar bíróság illetékessége esetén sem volna mód a végrehajtási eljárást folyamatba tenni”.<sup>50</sup> A reményekkel cseppet sem biztató válasz ellenére a házelnök kiállt a visszamaradt könyvek további nyilvántartása mellett, 1933 decemberében pedig újból elrendelte a Jogügyi Igazgatóság véleményének kikérését a könyvek visszaszerzésének lehetőségéről.<sup>51</sup> 1934-ben, amikor 60-ra csökkent (rokonai kapcsolatok és ismeretségek segítségével történő lassú visszaszívargások révén) a volt magyar területeken maradt kötetek száma, tovább folytak a fenti probléma megoldását sürgető kísérletek. Humanitárius okokból a könyvtár terhére „leírták” néhány volt képviselő könyvtartozását, ugyanakkor a Ház elnöke az Igazságügyi Minisztérium útján a Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatóság egyidejű felhatalmazásával – nehogy a magyar törvényhozói hatalom tekintélyén csorba essék – megindította az eljárást Kopony Vilmos, Schuller Rezső, Vertán Endre és néhai Szereday Aladár (örökösei) „megszállt területen” élő volt képviselők ellen. Ezt megelőzően az elnök hosszadalmas jogi vitákat folytatott az igazságügyi miniszterrel, és költséget és fáradságot nem ismerve szorgalmazta a könyvügyek peres megoldását, amely egyértelműen azt jelentette, hogy „többe kerül a leves, mint a hús”. Az elnök a bizottság helyeslésétől kísérve kilátásba helyezte, hogy „amennyiben a Jogügyi Igazgatóság ezúttal sem fog eredményesen eljárni, . . . az Igazságügyi Bizottság valamelyik ügyvéd tagja igénybevitelével fogja az új eljárást az illető volt képviselők ellen folyamatba tétetni”.<sup>52</sup> 1935-re 3 volt képviselő maradt adós (közülük is kettő elhalálozott), 332 pengő értékben 31 kötettel. S miután „a további intézkedések . . . semmiféle eredménnyel nem kecsegtetnek, mert az oláhokkal . . . nemzetközi jogsegély kiépítve nincsen”, Sztranyavszky Sándor, a képviselőház új elnöke pontot tett a másfél évtizedes ügy végére: javaslatára a könyvtári bizottság 1935 decemberi ülésén úgy döntött, hogy „a visszamaradt 31 kötet a könyvtár terhére írássék le”.<sup>53</sup>

A belföldön élő volt országgyűlési képviselők könyvtartozásai is állandóan napirenden szerepeltek. Több, mint 10 éves pereskedés után a Jogügyi Igazgatóság Kállay Ubul ellen elrendelte az árverést, „a nagy családú és nyugdíjas” Urbanics Kálmánnal szemben, aki „aligha képes megfizetni a könyvekért felszámított összeget”, a bizottság megszüntette az eljárást, a többiek ellen (Bogya János, Szabó Iván) pedig tovább folytatta az elhúzódo pereskedést az illetékes járásbírók bevonásával.<sup>54</sup> Ezek a peres ügyek alig zárultak le, hamarosan újabbakra került sor, 1935-ben az elmúlt országgyűlési ciklusról három volt képviselő (Griger Miklós, Szakács Andor, Erdélyi Aladár) tartozott még könyvekkel – többszöri felszólítás ellenére. A könyvtári bizottság egyetértésével a házelnök ezért közvetlenül adta meg a felhatalmazást a Jogügyi Igazgatóságnak a peres eljárás lefolytatására,<sup>55</sup> amely 1936-ban eredménnyel zárult.<sup>56</sup> A vizsgált időszak utolsó 2-3 évében újabb peres eljárásra nem került sor,<sup>57</sup> ebben valószínűleg az új könyvtári ügyrenddel (1937-ben) életbe lépő kölcsönzési szabályoknak is szerepük van.

<sup>49</sup> Uo. 1931. december 18. (7.)

<sup>50</sup> Uo. 1932. december 12. (7.)

<sup>51</sup> Uo. 1933. december 15. (9.)

<sup>52</sup> Uo. 1934. december 12. (9.)

<sup>53</sup> Uo. 1935. december 13. (12.)

<sup>54</sup> Uo. 1933. december 15. (10.)

<sup>55</sup> Uo. 1935. december 13. (13.)

<sup>56</sup> Uo. 1936. december 18. (8.)

<sup>57</sup> Uo. 1937. december 10. (10.) 1938. december 16. (8.), 1939. december 1. (8.)

## A kölcsönzés mennyiségi-tartalmi vizsgálata

A nyilvántartásokból (lásd a könyvtári bizottság éves jelentéseit) az is kiderül, hogy a Ház könyvtárának olvasói évről évre mennyit kölcsönöztek. Itt – 1925-től – ismét bontva szerepelnek a képviselőkre és egyéb olvasókra vonatkozó éves összesített adatok, sőt 1927-től a felsőház tagjainak kölcsönzéséről külön adataink vannak, de a tudományszakonként feljegyzett részadatok a kölcsönzésben sem különülnek el (a képviselők és mások kölcsönzései tehát összevontan tükröződnek).

| Év   | Össz-olvasóforgalom | Kölcsönzött kötetek száma |
|------|---------------------|---------------------------|
| 1920 | 2582                | 933                       |
| 1921 | 2778                | 817                       |
| 1922 | 3693                | 802                       |
| 1923 | 4274                | 829                       |
| 1924 | 4513                | 1365                      |

Mint jeleztük, az első öt évben nem tudjuk különválasztani a törvényhozók és az idegenek kölcsönzési forgalmát. Erről az időszakról egyértelműen állíthatjuk, hogy igen alacsony a kölcsönzött kötetek száma, amely összefügg a kölcsönözhető kötetek számának ügyrendi korlátozásával és a háború negatív utóhatásaival (az olvasók száma is ezekben az években a legkevesebb): az ellenfordalmi rendszer kiépítésének súlyos nehézségei, a forradalmak utáni válságos idő nem kedveztek e könyvtár forgalmának sem. Figyeljük meg a forgalom további alakulását:

| Év   | Olvasóforgalom |          |          | Kölcsönzött kötetek száma |                 |          |          |
|------|----------------|----------|----------|---------------------------|-----------------|----------|----------|
|      | törvényhozók   | idegenek | Összesen | képviselők                | felsőházi tagok | idegenek | Összesen |
| 1925 | 1173           | 2862     | 4035     | 1276                      | –               | 2250     | 3526     |
| 1926 | 1131           | 2697     | 3828     | 1099                      | –               | 2160     | 3259     |
| 1927 | 1162           | 1248     | 2410     | 815                       | 74              | 1616     | 2505     |
| 1928 | 1309           | 2727     | 4036     | 718                       | 142             | 1779     | 2639     |
| 1929 | 1190           | 3838     | 5028     | 1117                      | 91              | 2421     | 3629     |
| 1930 | 1207           | 4421     | 5628     | 980                       | 52              | 4126     | 5158     |
| 1931 | 1224           | 4379     | 5603     | 927                       | 20              | 3239     | 4186     |
| 1932 | 1344           | 4062     | 5406     | 1171                      | 24              | 2913     | 4108     |
| 1933 | 1339           | 4441     | 5780     | 1061                      | 62              | 2761     | 3884     |
| 1934 | 1442           | 4482     | 5924     | 1078                      | 60              | 3334     | 4472     |
| 1935 | 1122           | 4226     | 5348     | 1101                      | 57              | 2985     | 4143     |
| 1936 | 1305           | 3942     | 5247     | 1291                      | 94              | 3893     | 5278     |
| 1937 | 1232           | 5154     | 6386     | 1272                      | 140             | 4131     | 5543     |
| 1938 | 1184           | 5124     | 6308     | 1036                      | 189             | 3925     | 5150     |
| 1939 | 1217           | 4261     | 5478     | 835                       | 127             | 5080     | 6042     |

Sajnos, az olvasóforgalmi adatokból csak azt tudjuk, hogy a könyvtár olvasói között mennyi volt képviselő és mennyi nem, arról nincsenek adataink, hogy közülük hányan olvastak helyben és hányan kölcsönöztek. A fenti adatok mégis jeleznek összefüggéseket az olvasók és a kölcsönzött kötetek száma között és bizonyos arányokra, esetleg aránytalanságra is felhívják a figyelmet. Észrevehetjük, hogy a törvényhozók és idegen olvasók évenkénti száma majdnem valamennyi évben több,



mint az ugyanazon évben általuk kölcsönzött kötetek száma, holott a kölcsönzők száma biztosra vehetően alacsonyabb ezeknél. Ez is mutatja, hogy a helyben olvasók számát is belefoglalták az olvasóforgalmi adatokba, sőt az is, hogy az olvasók számának növekedése nemegyszer a kölcsönzési forgalom visszaesésével jár (ilyenkor valószínű – ha nem is minden esetben – a helyben olvasói forgalom növekedése), például a törvényhozóknál 1927-ben, 1928-ban, 1930-ban, az idegeneknél 1933-ban; az olvasók számának csökkenése mellett is növekszik a kölcsönzési forgalom: képviselőknél 1929-ben, 1935-ben, idegeneknél 1936-ban, 1939-ben.

A felsőház tagjai a – helyben olvasáshoz hasonlóan – gyér kölcsönzési forgalmat bonyolítottak le, pedig a felsőház tagjainak száma alig maradt el a képviselők számától (1927–32: 237; 1931–36: 241; 1935–40: 240, tehát összesen 718 felsőházi tag, míg ugyanebben az időszakban egy ciklusra 245, összesen 735 képviselő jutott). 13 év alatt a felsőház tagjai mindössze 1132 kötetet kölcsönöztek, vagyis az éves átlag a 100-at sem éri el (míg képviselőknél az évi kölcsönzési átlag 1045 kötet, idegeneknél 3174 kötet). Ez az alacsony arányszám nyilvánvalóan a felsőház tagjainak osztály- és társadalmi helyzetével, és az ezektől meghatározott életszemléletével függött össze: a felsőház tagjai ugyanis zömmel az arisztokratákból, a legvagyonosabb rétegekből és a legrangosabb funkciókat betöltők soraiból kerültek ki, s egyben gazdag magánkönyvtárak tulajdonosai voltak. A közéletben aktívabban tevékenykedők nehézség nélkül megvásárolhatták és használhatták is a

## Kölcsönzési forgalom

|           | 1921 | 1922 | 1923 | 1924 | 1925 | 1926 | 1927 | 1928 | 1929 | 1930 |
|-----------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|
| A1        | –    | 2    | –    | –    | –    | 3    | 7    | 7    | –    | 1    |
| A2        | –    | –    | –    | –    | 2    | 12   | 6    | 16   | –    | 3    |
| A3        | 114  | 66   | 75   | 106  | 208  | 554  | 1371 | 1150 | 2458 | 3172 |
| A4        | 146  | 119  | 781  | 331  | 290  | 224  | 182  | 36   | 45   | 270  |
| A5        | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | 5    |
| B1        | 23   | 58   | 27   | 38   | 18   | 51   | 13   | 10   | 53   | 30   |
| B2        | 4    | 2    | 8    | 7    | 12   | 9    | 8    | 10   | 45   | 9    |
| B3        | 16   | 16   | 25   | 29   | 23   | 100  | 69   | 198  | 51   | 287  |
| B4        | 2    | 7    | 12   | 13   | 12   | 38   | 23   | 99   | 51   | 48   |
| B5        | 10   | 3    | 5    | 7    | 3    | 37   | 14   | 63   | 60   | 15   |
| B6        | 75   | 148  | 63   | 156  | 136  | 275  | 75   | 248  | 92   | 214  |
| B7        | 7    | 12   | 5    | 8    | 12   | 113  | 29   | 151  | 86   | 9    |
| B8        | 172  | 177  | 207  | 229  | 175  | 488  | 232  | 294  | 149  | 364  |
| B9        | 2    | 16   | 28   | 27   | 35   | 91   | 24   | 15   | 55   | 65   |
| B10       | 41   | 10   | 12   | 10   | 24   | 107  | 25   | 39   | 16   | 17   |
| C1        | 35   | 27   | 53   | 59   | 29   | 149  | 68   | 55   | 88   | 123  |
| C2        | 65   | 68   | 81   | 110  | 84   | 205  | 127  | 93   | 114  | 141  |
| C3        | 53   | 35   | 77   | 117  | 110  | 485  | 117  | 80   | 164  | 123  |
| C4        | 31   | 20   | 31   | 60   | 71   | 111  | 66   | 46   | 66   | 60   |
| D         | 11   | 16   | 39   | 58   | 31   | 207  | 49   | 29   | 36   | 201  |
| D1        | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    |
| D2        | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    |
| E         | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | 1    |
| Összesen: | 807  | 802  | 929  | 1365 | 1275 | 3259 | 2505 | 2639 | 3629 | 5158 |

szakmai vagy politikai érdeklődésüknek megfelelő könyveket, és nem kényszerültek könyvtárlátogatásra, de fontosabb esetben erre is sor került. Másrészt valószínűleg az érdektelenség, közönyösség, passzivitás is közrejátszott a felsőházi tagok – mint könyvtárhasználók – alacsony számának alakulásában.

A táblázatból világosan kitűnik az is, hogy az idegenek a kölcsönzésben is sokkal nagyobb forgalmat bonyolítottak le (hiába akarták ezt a tényt eltussolni a helyben olvasásnál, ahol nincsenek a képviselőkre vonatkozó adatok elkülönítve), ez arra enged következtetni, hogy a helyben olvasásban is hasonló arányokkal lehet számolni. 1925–29-ig, a külső olvasók kétszer, 1930-ban 4-szer, 1931-ben 3,5-szer, 1932–33-ban 2,5-szer, 1934–38-ban kb. háromszor és 1939-ben hatszor annyi kötetet kölcsönöztek ki, mint a képviselők, így az összforgalom nagy részét – a könyvtár zárt jellege ellenére – az idegen olvasók könyvtári kölcsönzési tevékenységének javára írhatjuk.

A kölcsönzés tudományszakonkénti megoszlása hű képet ad arról, hogy a Ház könyvtárára milyen területeken volt elsősorban szüksége a két világháború közötti időszak olvasójának, a képviselőknek, az állami hivatalnokoknak, volt képviselőknek, az idegeneknek. Az 1920-as kölcsönzési forgalomról nincsenek szakokra bontott adatok, így az összesített kölcsönzési forgalom időhatára is 1921–1939:

(kötetszám)

| 1931 | 1932 | 1933 | 1934 | 1935 | 1936 | 1937 | 1938 | 1939 | Összesen |
|------|------|------|------|------|------|------|------|------|----------|
| 1    | –    | –    | 6    | 3    | –    | 7    | 1    | 3    | 59       |
| 4    | 43   | 1    | 3    | 9    | 35   | 1    | 16   | 1    | 152      |
| 1983 | 1178 | 2146 | 2082 | 2429 | 2349 | 3256 | 3178 | 3622 | 31497    |
| 341  | 414  | 228  | 291  | 153  | 610  | 375  | 230  | 101  | 4567     |
| 46   | 33   | 73   | 92   | 29   | 71   | 49   | 31   | 75   | 504      |
| 36   | 30   | 9    | 23   | 17   | 55   | 31   | 29   | 32   | 583      |
| 5    | 43   | 10   | 9    | 15   | 9    | 30   | 13   | 12   | 260      |
| 332  | 238  | 153  | 217  | 119  | 280  | 55   | 57   | 108  | 2373     |
| 40   | 46   | 14   | 13   | 59   | 28   | 28   | 29   | 64   | 626      |
| 26   | 41   | 10   | 15   | 17   | 13   | 24   | 23   | 52   | 438      |
| 114  | 184  | 133  | 163  | 132  | 185  | 210  | 145  | 391  | 3139     |
| 27   | 34   | 33   | 18   | 38   | 91   | 34   | 33   | 20   | 760      |
| 565  | 429  | 404  | 335  | 368  | 696  | 449  | 353  | 404  | 6490     |
| 32   | 32   | 46   | 66   | 43   | 44   | 65   | 25   | 74   | 785      |
| 9    | 51   | 15   | 13   | 17   | 16   | 17   | 31   | 71   | 541      |
| 84   | 121  | 95   | 13   | 76   | 127  | 114  | 72   | 156  | 1544     |
| 108  | 124  | 108  | 186  | 158  | 135  | 167  | 169  | 258  | 2501     |
| 126  | 205  | 176  | 388  | 239  | 246  | 313  | 297  | 273  | 3624     |
| 221  | 127  | 136  | 217  | 86   | 191  | 114  | 187  | 141  | 1982     |
| 82   | 133  | –    | –    | –    | –    | –    | –    | –    | 892      |
| –    | –    | 89   | 151  | 114  | 84   | 170  | 195  | 124  | 927      |
| –    | –    | –    | –    | 4    | 3    | 4    | 5    | 6    | 22       |
| 4    | 2    | 5    | 31   | 15   | 10   | 30   | 31   | 54   | 183      |
| 4186 | 3508 | 3884 | 4332 | 4140 | 5278 | 5543 | 5164 | 6042 | 64449    |

| Tudományszak   | Kötetszám | %     |
|--|-----------|-------|
| A1 Könyvészet  | 59        | 0,1   |
| A2 Szótárak, lexikonok                                     | 152       | 0,2   |
| A3 Szépirodalom  | 31 497    | 48,9  |
| A4 Évkönyvek, címtárak, folyóiratok                        | 4 567     | 7,1   |
| A5 Bölcelet  | 504       | 0,8   |
| B1 Törvények, rendeletek, országgyűlési<br>nyomtatványok   | 583       | 0,9   |
| B2 Jogi és államtudományi lexikonok,<br>gyűjteményes művek | 260       | 0,4   |
| B3 Szociológia, politika, jogbölcselet                     | 2 373     | 3,7   |
| B4 Magánjog  | 626       | 1,0   |
| B5 Büntetőjog  | 438       | 0,7   |
| B6 Közjog és közigazgatási jog                             | 3 139     | 4,9   |
| B7 Nemzetközi jog  | 760       | 1,2   |
| B8 Közgazdaság és pénzügy                                  | 6 490     | 10,1  |
| B9 Egyháztörténet, egyházjog                               | 785       | 1,2   |
| B10 Statisztika  | 541       | 0,8   |
| C1 Egyetemes történet                                      | 1 544     | 2,4   |
| C2 Magyar történet   | 2 501     | 3,8   |
| C3 Külföldi történet                                       | 3 624     | 5,6   |
| C4 Politikai irodalom, publicisztika                       | 1 982     | 3,1   |
| D Földrajz, néprajz, térképek                              | 1 841     | 2,8   |
| E Természettudományok, alkalmazott<br>tudományok           | 183       | 0,3   |
| Összesen:  | 64 449    | 100,0 |

(Megjegyzés: 1. 1929-ig a bölcelet az A3 szakba tartozott, 1930-tól lett önálló szak, 1938-tól a neveléstudomány is az A5-ben kapott helyet. 2. A D szak összevontan tartalmazza az amúgy is összefüggő D, D1 és D2 szakokat. 3. Az E szak 1932-től létezik.)

A kölcsönzési forgalom két évtizedre szóló összesített adataiból az A3 Szépirodalom-szak feltűnő arányban emelkedik ki: egymaga az összkölcsönzésnek közel a felét (48,9%) mondhatja magáénak (31 497 kötet). A szépirodalmi művek jelentős részét a képviselők kölcsönzik, de ez nem jelenti azt, hogy valóban ők olvasták el. A Nagy Miklós könyvtárigazgatóval készített interjúk (Magyar Hírlap, 1933. dec. 28. 7. p., Nemzeti Újság, 1936. jún. 28. 15. p.) rávilágítanak arra a jelenségre, hogy a regényeket főként a családtagoknak (feleség, gyerekek, szülők) vitték a honatyák. Hogy ők maguk mennyit olvastak el ezekből, arról – természetesen – semmiféle statisztikai kimutatás nem készült. A Képviselőházi Könyvtár igazgatójának állítása szerint (ő vezette az intézményt 1921-től 1940-ig) leginkább Jókait, Mikszáthot, Rákosi Viktort és Adyt kedvelték a képviselők, Móriczot és Babitsot kevésbé, a külföldiek közül Jack Londont: „általában irodalmilag elintézett nagyságokat visznek el nagy számban, az élő írók iránt sokkal kisebb az érdeklődés”.<sup>5 8</sup>

<sup>5 8</sup> Magyar Hírlap, 1933. december 28. 7.

## c) Egyéb szolgáltatások a könyvtárban

A helybenolvasáson és kölcsönzésen kívül a Képviselőházi Könyvtár egyéb szolgáltatásokat is nyújtott. Esetenként képviselőknek, felsőházi tagoknak, magas állami hivatalnokoknak, minisztereknek adatokat keresett és szolgáltatott telefonon, szóban és írásban és különböző témákra vonatkozó bibliográfiai összeállításokat is készített. Ezekről részletes adatok nem állnak rendelkezésre, de Nagy Miklós igazgató levelei,<sup>59</sup> a sajtóban megjelent különböző, a könyvtárról szóló riportok<sup>60</sup> és a könyvtári bizottság jegyzőkönyveiben történt utalások egyértelműen tanúsítják, hogy a könyvtár ilyen jellegű tevékenysége rendszeres, gyakori és nem véletlenszerű jelenség volt: az adatkérő képviselők, „mielőtt felszólalnak, lerohannak a könyvtárba és adj u ram, de rögtön közmondás alapján sürögösen érdeklődnek, hogy ezt és ezt a jogviszonyt, életviszonyt milyen törvény, mikor és hogyan szabályozta. De nem érik be csupán a hazai törvénytárral, meg kell nekik azt is mondani, hogy a külföldi államok törvényhozása hogyan szabályozta e kérdést. Sőt, idézeteket kérnek – a nagyobb hatás kedvéért – Ciceróból, Vergiliusból és Tacitusból”, vagy pedig a lelkiismeretes törvényhozó (állami szerv, szakintézmény stb.) „megkéri a szakkönyvtárost, hogy állítsa össze a szükséges szakirodalmat”.<sup>61</sup> (Csak egy példa: a magyar kormány 1938. okt. 9–13-i komáromi tárgyalásaihoz „a könyvtári hivatal egyetlen délután 34 gépelt lapra terjedő könyvcím anyagot tudott a miniszterelnökség rendelkezésére bocsátani”).<sup>62</sup> A könyvtár azt is feladatának tartotta, hogy az állandóbb témával foglalkozó képviselőket vagy minisztereket a témához kapcsolódó új szerzeményekről késedelem nélkül értesítse.<sup>63</sup>

## 3. A könyvtár kihasználtsága

A könyvtár használata és forgalma szempontjából fontos kérdés, hogy valójában mennyire és hogyan használták ki a képviselők könyvtárukat. Igénybe vették-e kellő mértékben vagy kihasználatlanul hagyták saját, szakmai-politikai ismereteket nyújtó intézményüket? Először két álláspontot, véleményt idézünk ezzel kapcsolatban, egyik sem a vizsgált időszakban született, az egyik jóval korábban, a másik valamivel később, de közelebb hoznak a kérdés megválaszolásához. Küffer Béla 1894-ben megjelent katalóguskötetének „Tájékoztató” című részében foglalkozik e kérdéssel is: „A parlamenti könyvtár a parlamenti harcoknak egyik fegyvertára. A nagyközönség úgy van értesítve, hogy igen elhanyagolt fegyvertár.” „Igazságtalan volna . . . ha úgy festenek a magyar törvényhozókat, mint könyvmolyokat”, de túlzás „a könyvtől irtózó honatya” megrajzolása is. „Hogyan olvas a törvényhozó?” – kérdezi Küffer és tapasztalatai, felfogása szerint így válaszol: „Nemcsak Napóleon. Kisebb törvényhozó sem olvashat rendszeresen, mert a törvényhozót nem rendszeres érdeklők, hanem kérdések. Nem málázhat elméleti rendszerek arányos és csillogó szövevényein, a kavargó közélet szükségében gyökerező, a parlament kohójában izzó gyakorlati kérdések fogják le figyelmét. . . . Még nem írtak vezércikket valamely új kérdésről, a képviselőház könyvtárában már keresik irodalmát és pedig a legújabb könyveket a kérdésről, s a többi parlamenteknek a legutolsó vitáit róla. Az új törvényjavaslat . . . a Ház még nem adta ki a bizottságoknak, a bizottsági tagok és az előadó már a könyvtárban jártak a reá vonatkozó legújabb adatokért . . . Kérdések, amelyeket még csak a minisztériumok osztályáiban feszegetnek, és kérdések, amelyeknek csírái még kívül a parlamenten, az ország szükségében szunnyadnak, a Ház könyvtárában már érlelődnek.” „A törvényhozó a dús közéletnek változatos szükségéi szerint olvas . . . a tudomány sem nem gyönyörűsége, sem nem kenyeré, hanem az élet, a közélet harcaiban fegyvertára . . . a maga módja szerint használja . . . a könyveket. Száraz statisztikai tabellák kedvesebbek neki, mint szóöltögető bölcslők ékes kormondatai . . . A képviselő . . . szakember, de nem elmélet-

<sup>59</sup> AK Kézir. MS 803/196–264.

<sup>60</sup> Magyar Hírlap, 1933. dec. 28. és Nemzeti Újság, 1936. jún. 28.

<sup>61</sup> Uo.

<sup>62</sup> KB jkv. 1938. dec. 16.

<sup>63</sup> Nemzeti Újság, 1936. jún. 28. 15.

művelő, ámbar gyakran az is, hanem gyakorlati szakember... Azért mikor a könyvtárba megy, ritkán kezdi a szerzők neveivel, tárgyának irodalma, legújabb irodalma kell... És aztán többnyire sürgősen kell, ami kell. Sürgős intézkedés szükségére merült fel valamely kérdésben; holnapra véleményt kell mondani a pártvezérek: hogy is áll ez a dolog? vagy pedig: egy óra múlva fog elhangzani a beszéd; még egy idézetet, egy adatot kell felfrissíteni, egy tényt kiszínezni, egy érvet kiélesíteni... Kell az adat, és pedig most... Így olvasnak a törvényhozók, így használják a képviselők könyvtárakat.”<sup>64</sup>

A másik véleményt Trócsányi György, az Országgyűlés Könyvtárának főigazgatója fogalmazta meg 1948-ban, a kiadásra előkészített, de soha meg nem jelent Könyvtári Évkönyv egyik fejezetében: „1931-ig az országgyűlés két házának tagjai számára a könyvtárban olvasóhelyiséget nem tartott fenn. Erre a célra az úgynevezett nagytermi olvasó teljesen alkalmatlan volt, és sohasem is használták. A képviselők vagy... a felsőház tagjai a kézikönyvtár helyiségében ülhettek, ahol egy nagy asztal körül kb. 14–16 szék volt... 1931-ben rendeztek be végre két képviselői olvasószozát, ahol körülbelül 10–12 olvasó dolgozhat anélkül, hogy egymást munkájában zavarná, ... a nem képviselő olvasók... 1934-ig... a képviselői olvasóul szolgáló kézikönyvtárban foglaltak helyet. Ezek között a keretek között a könyvtárnak helyben való használata nem lehetett kielégítő”, és emellett „valóban értékes, haladó” művek iránt „a politikai vezető rétegeknek az országgyűlésben helyet foglaló tagjai az érdeklődés legkisebb mértékét sem mutatták, ... így a Könyvtár és látogatására elsősorban jogosult közönsége közötti kölcsönhatás elenyészően kis mértékű volt”.<sup>65</sup>

Mindkét álláspont tartalmaz túlzó és elfogadható részeket. Küffer Béla idealizált képet fest a törvényhozó olvasókról, s ez azt is illusztrálja, hogy ő, aki teljes mértékben függ a képviselőktől, a könyvtári bizottságtól és a Ház elnökétől, hivatalból nem mondhat rosszat a törvényhozókról, mégis, szépítő túlzásai ellenére elfogadható áttekintést ad a törvényhozói könyvtárhasználat mibenlétéről, tartalmáról és módjáról. Trócsányi visszapillantása a II. világháború után, akkor íródott, amikor a gyűlöletes Horthy-rendszerről és híveiről nem illett semmi jót, még tényleges – a valóságnak megfelelő – részpozitívumot sem mondani, csak a – sokszor a torzításig – túlzott negatív jellemzőket kiemelni, hangsúlyozni. A teljes érdeklődés hiányával a legrosszabb esetben sem lehet vádolni a képviselőket, az, hogy nem a marxista műveket keresték a Horthy-érában, nem róható fel még utólag sem. A hiányos tárgyi feltételek bemutatása viszont helytálló érv a helyben olvasás nem kielégítő mértéke mellett.

A harmadik vélemény a vizsgált időszakban, a 30-as években fogalmazódott meg, és a kérdés eldöntéséhez fontos adalékul szolgál. 1933-as helyzetkép: délelőtt és délután kb. 18–20 képviselő látogatja a könyvtárt, azonkívül 4–5 felsőházi tag. „– Általában a fele a képviselőknek érdeklődik a könyvtár iránt. A másik felének a színét se látjuk soha...” – mondta Nagy Miklós igazgató a Magyar Hírlap munkatársának.<sup>66</sup> Sok ez vagy kevés? Ugyancsak a könyvtárvezetővel készített interjúból derül ki: „egy rendes könyvtárban harminc olvasó kevesebb gondot okoz, mint itt egy képviselő. Megtörténik, hogy négyen-öten állunk rendelkezésére”.<sup>67</sup> Mindezekből is látható, hogy nem lehet csak kívülről, a számok alapján itélni: a törvényjavaslatok tárgyalása, pártcsetározások, heves szópárbajok, a különböző parlamenti felszólalások előtt a törvényhozás tagjai a legapróbb adatért, idézetért a könyvtárhoz fordultak, s ott annyian keresték, ahányan csak voltak – és az esetek többségében sürgősen. Ez a munka, a képviselőknek „szakmai” támogatása a könyvtár elsődrendű kötelessége volt.

A törvényhozók elsősorban a magyar nyelvű műveket keresték, és jóval kisebb mértékben az egyes idegen nyelvű munkákat (német, francia, angol, olasz és latin a sorrend).<sup>68</sup>

Egy 3 évvel később megjelent riport szerint a képviselők 60%-a vette igénybe a Ház könyvtárának szolgáltatásait.<sup>69</sup> Ez a túlzásokat leszámítva sem megvetendő szám, és ehhez még a külső olvasókat is hozzá kell számítani.

<sup>64</sup> A Képviselőház Könyvtárának katalógusa 1866–1893. VII–XI.

<sup>65</sup> Könyvtári Évkönyv, 1948. Kefelenyomat. Bp. 1948. 9. OK Irattár

<sup>66</sup> Magyar Hírlap, 1933. dec. 28.

<sup>67</sup> Uo.

<sup>68</sup> Uo.

<sup>69</sup> A felsőházi tagok közül kb. 24-en látogatták a könyvtárt. (Magyar Hírlap 1933. dec. 28.)

A „mennyien használták?” kérdés mellett természetesen éppoly fontos a „hogyan használták” kérdés vizsgálata. A könyvtári dolgozók tapasztalatai alapján a képviselő olvasók három típusát lehetett megkülönböztetni.<sup>70</sup> „Az egyik csoport a tudományosan búvárkodók kategóriája.” Ők, akik mindig tudják, mit akarnak, pontos programmal jönnek a könyvtárba, rendszerint egy nagyobb témakör egész irodalmát, dokumentumait tudatosan, módszeresen dolgozzák fel. Többnyire ők tartották az ún. „nagy hatású” beszédeket. A második csoportba tartozók a „nem elmélyülő politikusok”, „a memoáriródalom kedvelői”, akik „az általános műveltség körébe eső munkákat” keresik, és „könnyű eleganciával, adomákkal felvértezve állnak ki a politikai porondra”. A harmadik „az adatkerők csapata”, akiknek személyesen, telefonon vagy levélben közölt kéréseit, kérdéseit – mint az előbbieken már említettük – az egész könyvtári személyzet tudományos felkészültséggel és szüntelen készenléttel várta és oldotta meg.

Végül a kihasználtsági mutató milyenségének eldöntéséhez érdemes segítségül hívnunk néhány összehasonlító statisztikai műveletet is. Vizsgáljuk meg, milyen eredménnyel jár, ha a Képviselőházi Könyvtár két világháború közötti forgalmi adatait más nagy könyvtárak korabeli adataival vetjük össze:<sup>71</sup>

*Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára (OSzK)*

| Év   | Állomány<br>kötetben | Könyvtárlátogató <sup>72</sup><br>összesen | Kötet forgalom <sup>73</sup><br>összesen |
|------|----------------------|--|--|
| 1920 | –                    | 23 114                                     | 55 959                                   |
| 1925 | –                    | 25 274                                     | 55 911                                   |
| 1930 | 630 744              | 25 073                                     | 63 716                                   |
| 1935 | 822 236              | 28 718                                     | 78 832                                   |
| 1939 | 991 829              | 18 828                                     | 63 736                                   |

*Egyetemi Könyvtár*

|      |         |        |         |
|------|---------|--------|---------|
| 1920 | –       | 12 354 | 25 398  |
| 1925 | –       | 50 593 | 99 762  |
| 1930 | 650 979 | 74 694 | 129 469 |
| 1935 | 690 432 | 63 837 | 98 084  |
| 1939 | 734 803 | 50 151 | 87 897  |

*MTA Könyvtára*

|      |         |       |        |
|------|---------|-------|--------|
| 1920 | –       | 933   | 1 866  |
| 1925 | –       | 4 938 | 10 822 |
| 1930 | 425 763 | 6 079 | 28 903 |
| 1935 | 463 363 | 6 015 | 22 071 |
| 1939 | 489 455 | 5 140 | 18 066 |

*Képviselőházi Könyvtár*

|      |         |       |        |
|------|---------|-------|--------|
| 1920 | –       | 2 582 | 16 476 |
| 1925 | –       | 4 035 | 19 277 |
| 1930 | 124 995 | 5 628 | 23 462 |
| 1935 | 149 902 | 5 348 | 22 310 |
| 1939 | 180 752 | 5 478 | 29 788 |

<sup>70</sup>Nemzeti Újság, 1936. jún. 28.

<sup>71</sup>Az adatok Szabó András Endre: Könyvtári adatok (1884–1962). Bp., 1966. című kötetéből valók.

<sup>72</sup>A könyvtárlátogatók száma együttesen tartalmazza a kölcsönzők és helyben olvasók számát.

<sup>73</sup>A kötetforgalom a kölcsönzött és helyben olvasott kötetek együttes forgalma.

Az egyes számadatokat – abszolút összegüket tekintve – a könyvtárak különböző jellege és funkciója miatt irreális hasonlítani, a tényleges határfokot viszont azonos alapról indulva érdemes szemügyre vennünk. Figyeljük meg a könyvtárhasználók és a forgalmazott kötetek arányát (tehát, hogy egy olvasó mennyi kötetet vett igénybe egy bizonyos időegység alatt):

| Év   | OSzK | Egyetemi<br>Könyvtár | MTA<br>Könyvtára | Képviselőházi<br>Könyvtár |
|------|------|----------------------|------------------|---------------------------|
| 1920 | 2,42 | 2,06                 | 2,00             | 6,38                      |
| 1925 | 2,21 | 1,97                 | 2,19             | 4,78                      |
| 1930 | 2,54 | 1,73                 | 4,75             | 4,17                      |
| 1935 | 2,75 | 1,54                 | 3,67             | 4,17                      |
| 1939 | 3,38 | 1,75                 | 3,51             | 5,44                      |

A táblázat egyértelműen illusztrálja, hogy a Képviselőházi Könyvtár egy olvasóra jutó kötetforgalma szembetűnően magasabb az ellenforradalmi rendszer időszakában, mint az említett nagy könyvtárak bármelyikében. Trócsányi korábbi megjegyzése tehát túlzás: a törvényhozói könyvtárhasználat „elenyészően kis” mértékéről nem helyénvaló beszélni, a Képviselőházi Könyvtár e tekintetben állja az összehasonlítást. (Érdekes módon az abszolút mértékben nagyobb forgalmat lebonyolító, szélesebb olvasóréteget szolgáló könyvtárak relatív forgalmi aránya kisebb, mint az MTA és a képviselőház zárt jellegű könyvtáré.)

Nem marad el a Képviselőházi Könyvtár a vizsgált könyvtárakhoz képest, ha a könyvtári állomány tényleges igénybevételének mértékét, vagyis a könyvtár birtokában levő, és a forgalmazott kötetek arányát elemezzük (a 20-as évek adatai nem egységesek, ezért reális összevetésükre nem tudunk vállalkozni) a 30-as évek statisztikái alapján.<sup>74</sup> Az állomány tényleges kihasználtsága %-ban kifejezve a következőképpen alakult:

| Év   | OSzK | Egyetemi<br>Könyvtár | MTA<br>Könyvtára | Képviselőházi<br>Könyvtár |
|------|------|----------------------|------------------|---------------------------|
| 1930 | 10,1 | 19,9                 | 6,8              | 18,8                      |
| 1935 | 9,6  | 14,2                 | 4,8              | 14,9                      |
| 1939 | 6,4  | 12,0                 | 3,7              | 12,6                      |

Bár az állomány intenzív növekedése miatt valamennyi könyvtárban csökkennek a kihasználtsági mutatók, a pesti tudományegyetem és a képviselőház könyvtárában egyaránt jóval magasabb szinten marad, mint a Magyar Nemzeti Múzeum és az MTA könyvtárában. Az állomány kihasználtsági foka tehát a Képviselőházi Könyvtárban *nem alacsonyabb*, mint az egyéb könyvtárakban, sőt a mutatók általában kedvezőbb képet mutatnak a törvényhozói könyvtár javára.<sup>75</sup>

Úgy vélem, a fentebb leírt tényanyag elegendő reális következtetések levonására:

1. A törvényhozók közül a felsőházi tagoknak 90%-a nem használta saját belső könyvtárát (egyéni vagyoni helyzete, magánkönyvtára, másrészt érdektelensége, szemlélete miatt), a képviselőknek kb. a fele volt könyvtárlátogató.

<sup>74</sup>Uo. mint 71.

<sup>75</sup>A kihasználtsági fok mérésére – természetesen – az abszolút mennyiségi, forgalmi adatok nagyon jellemzőek és kifejezőek, a Képviselőházi Könyvtárnál ezt részletesen vizsgáltuk is, a többi könyvtárnál is feltüntettem. Az összehasonlításnál az abszolút forgalmi számok vizsgálata a könyvtárak nyilvános vagy zárt jellege, közművelődési vagy tudományos funkciója stb. miatt nem jelentett volna reális alapot.

2. A képviselői könyvtárhasználat – a parlamenti harcoktól, a napirenden szereplő kérdések fontosságától függően – speciális jelleget kapott, amely eltért az általános könyvtárhasználat átlagos jellemzőitől. Ez, miként *Küffer* Béla és *Nagy* Miklós könyvtárvezetők állásfoglalásaiból is kiderül, a könyvtár minőségi tevékenységét, feladatait, tartalmi és időbeli igénybevételét növelte, s szorosan összefüggött a Képviselőházi Könyvtár tényleges szerepével, hivatásával, létrehozásának céljával és értelmével. Így válik érthetővé, hogy – bár szám szerint az „idegenek” nagyobb forgalmat bonyolítottak le – a könyvtár elsődleges használói mégis a képviselők, a törvényhozás tagjai.

3. A tárgyi feltételek hiányosságai (és olykor a személyiek is) kedvezőtlen hatással voltak a kihasználtság mutatóinak alakulására.

4. Más, nagy könyvtárakkal összehasonlítva a Képviselőházi Könyvtár kihasználtsági mutatói (az olvasói és a kötetforgalom arányát, valamint az állomány tényleges igénybevételének mértékét figyelembe véve) nem alacsonyabbak, sőt jobbak az átlagosnál. Ennek a ténynek a jelentőségét – mérlegelve a könyvtárak működésének országos és helyi tényezőit és számos speciális összetevőjét – nem szabad túlbecsülni, de lebecsülni sem.

A tényeket és körülményeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az ellenforradalmi rendszer politikai és jogi életével szoros kapcsolatban álló Képviselőházi Könyvtárnak – zárt jellege ellenére – a kölcsönzőket és a helyben olvasókat együttesen számítva több ezres olvasóforgalma és tízezres nagyságrendű (olykor a 30 ezret is meghaladó) kötetforgalma volt évenként. Ez – figyelembe véve egyrészt a statisztikai fogyatékoságokat, másrészt pedig a tartalmi összetevők minőségi jellemzőit és a számokon túlmutató hatását – nem elhanyagolható arányszám, bár a könyvtár állománya és személyzete képes lett volna nagyobb forgalom ellátására, a törvényhozói munka nagyobb mértékű támogatására is.